

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΚΑΥΚΑΛΑΣ
(Επιμέλεια)

ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Πολιτικές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ *2004*
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Έλενα Σεφερτζή

ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: ΝΕΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1. Εισαγωγή

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η πολιτική ανάπτυξης και συνοχής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εστιάστηκε σε δύο πεδία που έκτοτε ακολουθούν μια αλληλένδετη πορεία: το χώρο και την καινοτομία.

Ο χώρος, από την έναρξη της ευρωπαϊκής αναπτυξιακής πολιτικής, αποτέλεσε ένα ρητό σημείο αναφοράς, αρχικά σε επίπεδο μείωσης των διαφορών του επιπέδου ανάπτυξης μεταξύ των κρατών-μελών, αργότερα σε επίπεδο σύγκλισης και συνοχής των περιφερειών. Ήδη από το 1958 δημιουργούνται για το σκοπό αυτό οι πρώτοι θεσμοί χρηματοδότησης και πολιτικές παρεμβάσεις στο χώρο: το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ). Μέχρι το 1974, χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πολιτικής αυτής είναι η προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης μέσω εθνικών σχεδιασμών και η οριζόντια υποστήριξη κλάδων και τομέων. Το πρώτο επίσημο εργαλείο, στο οποίο εισάγεται ρητά η περιφερειακή χωρική διάσταση, είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) το 1974, το οποίο σχεδιάστηκε ως χρηματοδοτικός μηχανισμός για τη στήριξη προβληματικών ή σε κρίση περιοχών. Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980, στον Κανονισμό λειτουργίας του ΕΤΠΑ υπεισέρχονται διάφορες μετατροπές και βελτιώσεις, μικρότερης σχετικά σημασίας, όπως αυτή του 1984, όπου το σύστημα κατανομής των πόρων βάσει εθνικών σταθερών ποσοτώσεων αντικαθίσταται από ένα νέο σύστημα καταμερισμού, στη βάση προγραμμάτων και ενδεικτικών κατώτερων και ανώτερων ορίων για κάθε χώρα (Ανδρικοπούλου, 1995).

Το 1988, έτος ορόσημο για την περιφερειακή πολιτική, και αφού έχει ωριμάσει η ιδέα για μια αμεσότερη παρέμβαση της Κοινότητας στη διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης, ένα νέο σύστημα εγκαθιδρύεται, σύμφωνα με το οποίο οι περιφέρειες, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης και προβλημάτων τους, διακρίνονται με βάση τους στόχους υποστήριξης

από τα ονομαζόμενα Διαρθρωτικά Ταμεία: το ΕΚΤ, το ΕΓΤΠΕ και το ΕΤ-ΠΑ. Στο ίδιο διάστημα, σημειώνεται και μια θεματική αύξηση των πόρων για τη χρηματοδότηση της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, οι οποίοι στη συνέχεια και επαυξάνονται κατά την περίοδο 1994-1999. Παράλληλα, νέοι υποστηρικτικοί θεσμοί δημιουργούνται, μεταξύ αυτών και το Ταμείο Συνοχής για την ενίσχυση των φτωχότερων κρατών-μελών.

Σε όλη τη δεκαετία του 1990 και μέχρι σήμερα, η ευρωπαϊκή χωρική πολιτική εδραιώνεται και συγκροτείται στη βάση σαφώς προσανατολισμένων στόχων, και τα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων, τα οποία εξελίσσονται συνεχώς με την προσθήκη νέων πρωτοβουλιών, επιχειρησιακών ρόλων και δράσεων, λειτούργησαν και εξακολουθούν να λειτουργούν ως σημαντική πηγή στήριξης της περιφερειακής ανάπτυξης.
 Η υιοθέτηση μιας χωρικής προοπτικής στην ευρύτερη άσκηση πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας επέτρεψε να καταδειχθούν οι σημαντικές χωρικές διαφορές και αποκλίσεις στην Ευρώπη σε όρους κοινωνικούς και οικονομικούς, και να εισαχθούν μέτρα και πρωτοβουλίες υποστήριξης των περιφερειακών σχεδίων και προγραμμάτων. Τα περιφερειακά προγράμματα των διαρθρωτικών ταμείων, εκτός από τη χρηματοδότηση σημαντικών αναπτυξιακών έργων, συνετέλεσαν επίσης στη διαμόρφωση νέων μοντέλων, μεθόδων και τρόπων συγκρότησης του περιφερειακού σχεδιασμού και διαχείρισης (Roberts, 2003).

Η καινοτομία, από την άλλη μεριά, διαμορφώνεται ως ιδιαίτερο πεδίο της ευρωπαϊκής αναπτυξιακής πολιτικής αρκετά αργότερα, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, και ιδίως μετά το 1999. Η Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία, που εκδίδεται το 1995 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην οποία διατυπώνεται το αρχικό πλαίσιο για να καταλήξει το 1996 στην ανακοίνωση του πρώτου σχεδίου δράσης για την καινοτομία (European Commission, 1996), το Πρόγραμμα Καινοτομίας του τέταρτου Προγράμματος Πλαισίου για την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ), καθώς και διάφορα πιλοτικά προγράμματα που ξεκινούν αυτή την περίοδο, ήταν τα πρώτα σημαντικά βήματα για μια συστηματική προσέγγιση της καινοτομίας στην Ευρώπη. Έκτοτε, η καινοτομία αποκτά ιδιαίτερη και αυξανόμενη βαρύτητα στην άσκηση της κοινοτικής πολιτικής. Στους στόχους που έθεσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας το 2000, να καταστεί η Ευρώπη εντός της επόμενης δεκαετίας η πιο ανταγωνιστική και δυναμική κοινωνία της γνώσης, η προώθηση της έρευνας και της τεχνολογικής καινοτομίας ορίζεται ως πρωταρχικής σημασίας για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης έναντι των ΗΠΑ και Ιαπωνίας (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000, Commission of the European Communities, 2002). Οι στόχοι αυτοί διευρύνονται στα επόμενα Ευρωπαϊκά Συμβούλια, και ιδίως στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης το 2002,

όπου τίθεται ο
 σε 3% του ΑΕ
 της έρευνας κ
 opean Commu
 γοντες προώθη
 οι μηχανισμοί
 δες πολιτικά
 αρχίζουν να ε

Η σύνδεση
 μια πρώτη, δε
 Καινοτομία, ο
 τερο πεδίο πο
 των μικρομεσο
 την «ενθάρου
 ΜΜΕ, και ενίο
 φέρεται συγκε
 το πιο κατάλλ
 ΜΜΕ, και γο
 ώστε να έχουν
 ανάγκη (ανθρο
 ριστικοί πόροι
 αλληλεγγύη κ
 μπορούν οι μι
 να ενώσουν τι
 παϊκή Επιτροπ

Ο σαφής χ
 ρητής σχέσης μ
 στη συνέχεια. Σ
 Ταμείων, η περ
 ρεμβάσεων, εν
 Προγράμματος
 αυτής της σχέσ
 ρεια με βάση
 της ευρωπαϊκή
 των, 2000, Com
 ση αυτή συνετέ
 πτυχίας και οι ε
 μια νέα οπτική
 πτυχίας με την
 πεδίο ευρωπαϊ

Στην άσκηση α

όπου τίθεται ως στόχος η αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα από 1,9% σε 3% του ΑΕΠ και η άμεση ανάληψη πρωτοβουλιών για την προώθηση της έρευνας και καινοτομίας (βλ. σχέδιο δράσης, Commission of the European Communities, 2003α). Στο πλαίσιο αυτό, οι συνθήκες και οι παράγοντες προώθησης της καινοτομίας γίνονται αντικείμενο πολλών μελετών, οι μηχανισμοί υποστήριξης της καινοτομίας καθορίζονται και εκατοντάδες πολιτικά μέτρα, σχέδια και προγράμματα με στόχο την καινοτομία αρχίζουν να εφαρμόζονται σε όλη την Ευρώπη.

Η σύνδεση της καινοτομίας με το χώρο σε περιφερειακό επίπεδο, κάνει μια πρώτη, δειλή θα λέγαμε, εμφάνιση επίσης στην Πράσινη Βίβλο για την Καινοτομία, στον άξονα δράσης 12, χωρίς να αποτελεί ακόμα ένα ιδιαίτερο πεδίο πολιτικού σχεδιασμού, αλλά συσχετιζόμενο με την ανάπτυξη των μικρομεσαίων καινοτόμων επιχειρήσεων. Στη δράση αυτή, που αφορά την «ενθάρρυνση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα στις ΜΜΕ, και ενίσχυση της περιφερειακής διάστασης της καινοτομίας», αναφέρεται συγκεκριμένα ότι: «...Το τοπικό ή το περιφερειακό επίπεδο είναι το πιο κατάλληλο για την επαφή με τις επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα τις ΜΜΕ, και για την παροχή σ' αυτές των απαραίτητων στηρίξεων έτσι ώστε να έχουν πρόσβαση στις εξωτερικές δυνατότητες τις οποίες έχουν ανάγκη (ανθρώπινο δυναμικό, τεχνολογικοί, χρηματοδοτικοί και διαχειριστικοί πόροι). Είναι επίσης το βασικό επίπεδο όπου λειτουργεί η φυσική αλληλεγγύη και συνάπτονται εύκολα σχέσεις. Έτσι, σ' αυτό το επίπεδο μπορούν οι μικρές επιχειρήσεις να παροτρυνθούν και να ενισχυθούν για να ενώσουν τις δυνάμεις τους στο πλαίσιο εταιρικών σχέσεων...» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1995, σ. 66),

Ο σαφής χαρακτήρας και ο προσδιορισμός των όρων της άμεσης και ρητής σχέσης μεταξύ καινοτομίας και χώρου σημειώνει σημαντική εξέλιξη στη συνέχεια. Στη μετά το 1994 προγραμματική περίοδο των Διαρθρωτικών Ταμείων, η περιφερειακή πολιτική καινοτομίας γίνεται βασικός άξονας παρεμβάσεων, ενώ άλλες πρωτοβουλίες και προγράμματα, στο πλαίσιο του Προγράμματος Καινοτομίας της ΕΤΑ, προσανατολίζονται στη διερεύνηση αυτής της σχέσης και στον κινητήριο ρόλο που μπορεί να παίξει η περιφέρεια με βάση την έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία στο συνολικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής οικονομικής ανάπτυξης (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000, Commission of the European Communities, 2001). Στην κατεύθυνση αυτή συνετέλεσαν κατά μεγάλο μέρος οι νέες θεωρίες της χωρικής ανάπτυξης και οι εμπειρικές παρατηρήσεις στο χώρο, που διενεργούνται από μια νέα οπτική γωνία. Αποτέλεσμα ήταν η ταύτιση της περιφερειακής ανάπτυξης με την καινοτομία και η σύνθεσή τους σε ένα κοινό εξειδικευμένο πεδίο ευρωπαϊκής πολιτικής, την περιφερειακή πολιτική καινοτομίας. Στην άσκηση αυτής της πολιτικής επικεντρώνεται το παρόν κείμενο.

Το κείμενο διαρθρώνεται στις επιμέρους ενότητες ως εξής: Στην πρώτη ενότητα, διερευνάται η σχέση χώρου και καινοτομίας στο πλαίσιο των νέων θεωριών της χωρικής ανάπτυξης. Στη δεύτερη ενότητα, επισημαίνεται η επίδραση των θεωριών αυτών στη διαμόρφωση μιας νέας ευρωπαϊκής πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη και προσδιορίζονται τα πεδία και οι στόχοι στους οποίους προσανατολίστηκε η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική καινοτομίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο διαφορετικό τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκαν και επέδρασαν στην ανάπτυξη δράσεων και στρατηγικών προσανατολισμένων στην καινοτομία, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες των διαφόρων περιφερειών. Τέλος, παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα των προγραμμάτων αυτών στις περιφέρειες και σκιαγραφούνται οι νέες τάσεις και προοπτικές των χωρικών πολιτικών καινοτομίας.

2. Το χωρικό σύστημα καινοτομίας

Η σύνδεση της καινοτομίας με το χώρο προέκυψε από τη σύνθεση δύο διαφορετικών θεωρητικών πεδίων και εμπειρικών παρατηρήσεων, από τη μια μεριά της διαδικασίας της καινοτομίας και, από την άλλη, της χωρικής ανάπτυξης.

Η καινοτομία, που ορίζεται ως αποτέλεσμα αξιοποίησης μιας νέας ιδέας, ή η ανασύνθεση της υπάρχουσας γνώσης με νέα προϊόντα και υπηρεσίες, είναι μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία μετατρέπεται η νέα ή υπάρχουσα ιδέα σε νέο προϊόν ή υπηρεσία. Υπό το πρίσμα αυτής της διαδικασίας, πιο πρόσφατες και σε βάθος αναλύσεις κατέδειξαν ότι η μετατροπή αυτή προϋποθέτει άλλες βασικές διαδικασίες, όπως τη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης, τη διαδικασία μάθησης, απόκτησης και δημιουργίας γνώσης, τη διαδικασία παραγωγής, τη διαδικασία μεταφοράς τεχνολογίας κ.λπ. Επίσης, ότι η καινοτομία είναι μια διαδικασία στο συνολικό κύκλο της οποίας, από τη σύλληψη της ιδέας έως την παραγωγή, την προώθηση και κατανάλωση, οι διάφοροι παράγοντες που υπεισέρχονται, βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση, όπως για παράδειγμα οι αλληλεξαρτώμενες σχέσεις έρευνας και παραγωγής, οι δια-επιχειρησιακές σχέσεις, οι σχέσεις ενδιάμεσων φορέων με επιχειρήσεις κ.λπ. Αυτή η αλληλεξάρτηση προκύπτει από το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις δεν καινοτομούν σχεδόν ποτέ σε απομόνωση, αλλά σε αλληλεπίδραση με άλλους οργανισμούς, μέσα από πολύπλοκες σχέσεις που χαρακτηρίζονται από αμοιβαιότητα και ανατροφοδότηση. Οι εκάστοτε εμπλεκόμενοι παράγοντες και ο τρόπος με τον οποίο διαπλέκονται στη διαδικασία της καινοτομίας συγκροτούν ένα σύστημα καινοτομίας (Edquist, 1997, Edquist και

systems of
innovation
approach.

Hommen, 1997, Nonak

Η προσέ
αποσαφηνισ
σει αυτών ν
σης, και πιο
πολύπλοκων
γραμμική δι
ραγωγή. Βά
ανάπτυξη τη
διαδικασία
τηση ενός σ
όπως δίκτυα
συστήματα ε
την έννοια α
τομίας.

Η σχέση μ
ερευνητές κα
σέγγιση αυτή
μίας, αλλά α
ότι η οικονομ
νων τόπων ο
περίοδο της
σημαντικές ε
διαπίστωσης
απέκτησαν κα
κό συμπέρασ
νους χώρους,
ευνοϊκό περι
ότι η προσέγγ
στη σύγκλιση
μίας και αυτ
μένα και διαρ
Από την ά
στηκε το χωρ
ψεις ή τόνισε
Καθεμία συν
στήματος και
ερμηνείες για
νοτομιών, αλλ
τού του συστή

Hommen, 1999, Lundvall, 1992, Lundvall και Johnson, 1994, McKelvey, 1997, Nonaka και Takeuchi, 1995).

Η προσέγγιση της καινοτομίας ως σύστημα είχε ως αποτέλεσμα να αποσαφηνιστούν οι παράγοντες που ευνοούν την ανάπτυξή της και βάσει αυτών να αξιολογηθούν διαφορετικά συστήματα καινοτομίας. Επίσης, και πιο σημαντικό, να προσεγγιστεί η καινοτομία ως το αποτέλεσμα πολύπλοκων διεργασιών και όχι, όπως πρόσβεναν παλιότερα, ως μια γραμμική διαδικασία ενσωμάτωσης της τεχνολογικής έρευνας στην παραγωγή. Βάσει της νέας προσέγγισης, έγινε ακόμα φανερό ότι για την ανάπτυξη της καινοτομίας απαιτείται ένα περιβάλλον που να ευνοεί τη διαδικασία της καινοτομίας ή, ακόμα περισσότερο, απαιτείται η συγκρότηση ενός συστήματος που να προωθεί το περιβάλλον της καινοτομίας, όπως δίκτυα συνεργασιών και ανταλλαγών πληροφοριών, υποδομές και συστήματα επικοινωνίας και μεταφοράς τεχνολογίας και γνώσης κ.ά. Με την έννοια αυτή, άρχισε να γίνεται ορατή η χωρική διάσταση της καινοτομίας.

Solowpeteriai
θίμαε mo del.

ηπειβάλλον
καινοτομίας

Η σχέση μεταξύ καινοτομίας και χώρου προσεγγίστηκε διεξοδικά από ερευνητές και αναλυτές της χωρικής ανάπτυξης και γεωγραφίας. Η προσέγγιση αυτή δεν είχε ως αφετηρία την ίδια τη διαδικασία της καινοτομίας, αλλά ακολούθησε μια άλλη διαδρομή, βασισμένη στη διαπίστωση ότι η οικονομική ευρωστία και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων τόπων στις ΗΠΑ, Ευρώπη και Ιαπωνία, που ξεχώρισαν σ' όλη την περίοδο της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1970, οφειλόταν στις σημαντικές επιδόσεις τους σε παραγωγή καινοτομιών. Βάσει αυτής της διαπίστωσης, η καινοτομία και ο τρόπος που διαρθρώνεται στο χώρο απέκτησαν κεντρικό ρόλο στις αναλύσεις της χωρικής ανάπτυξης. Βασικό συμπέρασμα ήταν ότι η δυνατότητα ανάπτυξης καινοτομιών σε ορισμένους χώρους, οφείλεται στην ικανότητα που έχουν να διαμορφώνουν ένα ευνοϊκό περιβάλλον καινοτομίας για τις επιχειρήσεις. Ενδιαφέρον είναι ότι η προσέγγιση της καινοτομίας από διαφορετικές διαδρομές κατέληξε στη σύγκλιση απόψεων μεταξύ αναλυτών της διαδικασίας της καινοτομίας και αυτών της χωρικής ανάπτυξης, και οδήγησε σε μια πιο προωθημένη και διαρθρωμένη άποψη για την καινοτομία.

Από την άλλη πλευρά, η διαφορετική σκοπιά με την οποία προσεγγίστηκε το χωρικό περιβάλλον της καινοτομίας, διαμόρφωσε πολλές απόψεις ή τόνισε διαφορετικές όψεις της οργάνωσης και λειτουργίας του. Καθεμία συνέβαλλε, ωστόσο, στη διευρυμένη αντίληψη του χωρικού συστήματος καινοτομίας που επικρατεί σήμερα. Οι βασικές προσεγγίσεις και ερμηνείες για τη δυναμική του χωρικού συστήματος στην ανάπτυξη καινοτομιών, αλλά και η πολυπλοκότητα που παρουσιάζει η διάρθρωση αυτού του συστήματος, είναι οι ακόλουθες:

βλ. εντ. εντ. εντ.

Οι «κοινότητες της ευέλικτης εξειδίκευσης» ή «νέοι βιομηχανικοί χώροι», που εντοπίζονται κυρίως σε περιοχές της Κεντρικής Ιταλίας, αναφέρονται σε επιτυχημένα παραδείγματα χωρικού συστήματος ανάπτυξης καινοτομιών από μικρές επιχειρήσεις σε παραδοσιακούς κλάδους. Διακριτικό γνώρισμα του χωρικού αυτού συστήματος είναι η κάθετη απο-ολοκλήρωση και οι αμοιβαίες σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ κάθετα εξειδικευμένων σε διαφορετικές φάσεις παραγωγής μικρών επιχειρήσεων που συγκεντρώνονται γεωγραφικά. Μέσα από το σύστημα των δια-επιχειρησιακών σχέσεων, οι μικρές επιχειρήσεις αναπτύσσουν μια ευέλικτη παραγωγική ικανότητα για γρήγορη ανταπόκριση στις αλλαγές της ζήτησης με διαφοροποιημένα και καινοτόμα προϊόντα. Για το συντονισμό των συλλογικών δράσεων και την εξυπηρέτηση των κοινών αναγκών (πληροφορίες, παραγγελίες, προμήθειες, προώθηση, πιστοποίηση, ανάγκες αγοράς κ.λπ.), τη συνεχή κατάρτιση και ειδίκευση των εργαζομένων, την παροχή τεχνολογικών υπηρεσιών και συμβουλών, την παροχή E&A, και τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων, δημιουργείται ένα ιδιαίτερο πλέγμα από ειδικούς τοπικούς υποστηρικτικούς θεσμούς και υποδομές, τόσο ιδιωτικού όσο και δημόσιου χαρακτήρα, όπως δίκτυα διαμεσολαβητών, ενώσεις χειροτεχνών, τράπεζες, δημόσιες αρχές, επιμελητήρια, κέντρα καινοτομίας και εκπαίδευσης, που συγκροτεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον για καινοτομίες (Bagnasco, 1992, Becattini, 1990, Brusco, 1986, Garofoli, 1992, Scott, 1988, Scott και Storper, 1986, Storper, 1997).

Χωρικά συστήματα ανάπτυξης υψηλής τεχνολογίας με κύριο χαρακτηριστικό τις διασυνδέσεις μεταξύ ηγετικών επιχειρήσεων και καινοτόμων μικρών επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας, εντοπίζονται στη Βάδη Βυρτεμβέργη και στις περιοχές του Ρουρ και Ρήνου. Το σύστημα αυτό στηρίζεται στη δημιουργία τεχνοβλαστών (spin-offs) από μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες αναπτύσσουν ερευνητικές δραστηριότητες και παρέχουν καινοτομίες σε εξαρτήματα, πρώτες και ενδιάμεσες ύλες, υλικά ή υπηρεσίες στην εταιρία από την οποία προέκυψαν. Για παράδειγμα, στη Βάδη Βυρτεμβέργη οι μικρές επιχειρήσεις παρέχουν E&A στη Mercedes (Cooke, 1996), στο Ρουρ, οι επιχειρήσεις Thyssen και Krupp οργανώνουν σε τοπικό επίπεδο ένα δίκτυο συνεργαζόμενων μικρών εξειδικευμένων επιχειρήσεων για την παραγωγή περιβαλλοντικού εξοπλισμού, στο Ρήνο, η Bayer ακολουθεί την ίδια τακτική για την ανάπτυξη βιοτεχνολογιών (Holland, 1990). Η μητρική εταιρία απαλλάσσεται έτσι από ένα σημαντικό μέρος δραστηριοτήτων, κυρίως ερευνητικών και ανάπτυξης πρωτοτύπων, ενώ έχει άμεση πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας και ανάπτυξης που απορρέουν από μια αυτόνομη μεν, αλλά στενά συνδεδεμένη μαζί της επιχείρηση. Για την ενίσχυση της ικανότητας συνεχούς παραγωγής καινοτομιών από τις μικρές επιχειρήσεις, το χωρικό παραγωγικό σύστημα πλαι-

Χώρα ειδικής τεχνολογίας

σιώνεται απ
ιδούματα κα

Ένα άλλ
οργάνωσης
ραγωγή». Η
και των χώρ
νική σχεδόν
σμών ελέγχ
απο-ολοκλή
λο χρόνο). Σ
χανίες οργ
προμηθευτώ
ραγγελίες κα
σης παράδο
το σύστημα
μπλέγματα ο
λο οργάνωσ
ντικό ρόλο π
νητικότητα
ανταλλαγή ε
και η χρημα
1990, Sayer,

Το χωρικ
σία μεταξύ μ
σή τους με ε
ριοχές, όπως
Keynes στην
επιχειρήσεις
έρευνα και τ
Η συγκέντρω
περιοχές αυτ
προσανατολί
από τις επιχ
Η στενή συνε
σική παρόμε
άντληση πλη
ως τεχνόπολι
μένων τεχνολ
γνώσης, και ε
ρόλο στην π
1993, Lacave,

σιώνεται από μια σημαντική υποδομή τεχνολογίας, όπως τεχνολογικά ιδρύματα και κέντρα μεταφοράς τεχνολογίας.

Ένα άλλο παράδειγμα, γνωστό ως ιαπωνικό μοντέλο στρατηγικής και οργάνωσης του χωρικού παραγωγικού συστήματος, αποτελεί η «λιτή παραγωγή». Η λιτή παραγωγή έχοντας στόχο τη μείωση των αποθεμάτων και των χώρων αποθήκευσης, τη μείωση του χρόνου παραγωγής, τη μηδενική σχεδόν παραγωγή ελαττωματικών και την απλοποίηση των μηχανισμών ελέγχου, απαιτεί μια χωρική οργάνωση που να ευνοεί την κάθετη απο-ολοκλήρωση και το Just-in-Time (άμεση παράδοση ή στον κατάλληλο χρόνο). Στο πλαίσιο της κάθετης απο-ολοκλήρωσης, οι μεγάλες βιομηχανίες οργανώνουν σε τοπικό επίπεδο ένα κύκλωμα υπεργολάβων και προμηθευτών, κυρίως μικρών εξειδικευμένων επιχειρήσεων, όπου οι παραγγελίες και οι προμήθειες διενεργούνται μέσα από το σύστημα της άμεσης παράδοσης. Η χωρική εγγύτητα που απαιτείται για να λειτουργήσει το σύστημα της άμεσης παράδοσης, δημιουργεί χωρικά οργανωμένα συμπλέγματα από επιχειρήσεις, υπηρεσίες και έρευνα, γνωστά σαν το μοντέλο οργάνωσης της «Toyota City». Για τη λειτουργία των δικτύων, σημαντικό ρόλο παίζουν τα συστήματα πληροφορικής και επικοινωνίας, η κινητικότητα των εργαζομένων ανάμεσα στις επιχειρήσεις του δικτύου, η ανταλλαγή ερευνητών ανάμεσα σε επιχειρήσεις και ερευνητικά κέντρα, και η χρηματοδότηση της έρευνας από τις ίδιες τις βιομηχανίες (Aoki, 1990, Sayer, 1986).

Ιαπωνικό
Μοντέλο
Lean Production

Γοητευτικών

Το χωρικό σύστημα καινοτομίας, που βασίζεται, αφενός, στη συνεργασία μεταξύ μικρών επιχειρήσεων E&A και, αφετέρου, στη στενή διασύνδεσή τους με ερευνητικούς φορείς, παρατηρείται σε πολλές ευρωπαϊκές περιοχές, όπως στο Ile de France στη Γαλλία, το Cambridge και το Milton Keynes στην Αγγλία. Πρόκειται για αυτοτελείς και αυτοδύναμες μικρές επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας, που προσανατολίζονται κυρίως στην έρευνα και τις υπηρεσίες, παρά στην παραγωγή και τη συναρμολόγηση. Η συγκέντρωση ονομαστών πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων στις περιοχές αυτές λειτουργεί ως φυτώριο των ερευνητών και τεχνικών που προσανατολίζονται στη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων E&A. Πολλές από τις επιχειρήσεις αυτές είναι εξάλλου spin-offs από τα πανεπιστήμια. Η στενή συνεργασία ερευνητικών φορέων και επιχειρήσεων αποτελεί βασική παράμετρο για την ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων και την άντληση πληροφοριών. Η συγκρότηση του χωρικού αυτού συστήματος ως τεχνόπολη, με την έννοια της οργάνωσης του χώρου στη βάση διευρυμένων τεχνολογικών υποδομών, συστημάτων παραγωγής και διάχυσης γνώσης, και επιστημονικών και τεχνολογικών πόρων, παίζει σημαντικό ρόλο στην προώθηση καινοτομιών (Crang και Martin, 1989, Κομνηνός, 1993, Lacave, 1988).

Τεχνόπολη
Ιαπωνική ΕΠΑ
Πανεπιστημιακή
(μεταφ. Τεχνολ.)
ΜΜΕ

Οι διαπιστώσεις για τη διαδικασία της καινοτομίας στο χώρο ως αποτέλεσμα, αφενός, πολυμορφικών σχέσεων είτε μεταξύ μικρών επιχειρήσεων σε παραδοσιακούς κλάδους ή μεταξύ μικρών υψηλής τεχνολογίας επιχειρήσεων, είτε μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και τεχνολογικών ιδρυμάτων, και, αφετέρου, ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος καινοτομίας, έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία νέων θεωριών χωρικής ανάπτυξης. Οι θεωρίες αυτές, αντικαθιστώντας ή συμπληρώνοντας παλιές έννοιες με νέες πιο πολύπλοκες, όπως η «συστάδα (cluster) επιχειρήσεων», το «περιφερειακό σύστημα καινοτομίας», οι «μαθησιακές περιφέρειες», οι «ψηφιακοί χώροι», οι «ευφυείς» περιφέρειες και πόλεις, προωθούν μια νέου τύπου μεθοδολογική ανάλυση των χωρικών πρακτικών καινοτομίας. Στη νέα μεθοδολογία, το συγκριτικό πλεονέκτημα μιας περιοχής δεν οφείλεται πλέον στους φυσικούς της πόρους ή στις καθαρά οικονομικές πρακτικές εξωτερικών επενδυτών και τοπικών επιχειρηματιών, αλλά στο κοινωνικό της κεφάλαιο και στη μαθησιακή της ικανότητα, όπου η γνώση είναι η πιο στρατηγική πηγή και η μάθηση η πιο σημαντική διαδικασία (Lundvall, 1992). Στις νέες προσεγγίσεις, η διαδικασία της καινοτομίας διαρθρώνεται με το χώρο, και ως σημαντικοί παράγοντες για τη συγκρότηση του χωρικού περιβάλλοντος καινοτομίας αναδεικνύονται οι πολυμορφικές σχέσεις και η δικτύωση, οι μηχανισμοί δημιουργίας και απόκτησης γνώσης, η εμπλοκή όλων των τοπικών φορέων στη διαδικασία της καινοτομίας (τοπικές αρχές, φορείς παροχής υπηρεσιών, ερευνητικοί φορείς και επιχειρήσεις) και οι αλληλεπιδράσεις τους.

Η έννοια της συστάδας επιχειρήσεων (cluster), που αναπτύχθηκε από τον Porter (1990), αναφέρεται στους συστηματικούς δεσμούς που αναπτύσσονται σε μια ομάδα γεωγραφικά συγκεντρωμένων επιχειρήσεων και άμεσα συνδεδεμένων στην αλυσίδα παραγωγής, και τα οφέλη που προκύπτουν, λόγω χωρικής εγγύτητας, από την ανάπτυξη δια-επιχειρησιακών δικτύων συνεργασίας και κοινοπραξίας μεταξύ τους. Επίσης όμως, σημαίνει και το σχηματισμό ομάδων από καινοτόμες επιχειρήσεις, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς και άλλους υποστηρικτικούς οργανισμούς, που διαμορφώνουν μια ισχυρή βάση μεταφοράς και ανάπτυξης γνώσεων (Simmie και Sennett, 1999). Η έννοια του «περιφερειακού συστήματος καινοτομίας», που είναι συνέχεια της διατύπωσης της έννοιας του «εθνικού συστήματος καινοτομίας» από τους Lundvall (1992), Nelson (1993) και Freeman (1995) κυρίως, διαμόρφωσε μια πιο ολιστική άποψη για τη σχέση μεταξύ καινοτομίας και χώρου, συμπεριλαμβάνοντας σ' αυτήν ένα ευρύ πεδίο παραγόντων που δρουν σε συγκεκριμένο χώρο. Το άρθρο θα επικεντρωθεί στη συνέχεια στο περιφερειακό σύστημα καινοτομίας, μια που πολλές από τις έννοιες που εισήγα-

γε επηρέασε πολιτικής κα

Οι σημαντικές ανάγκες προανατόλιν στήματος και που χαρακτηρίζεται και οικονομικό σύστημα καινοτομίας υποσύνολο είναι τα οποία τη υπάρχει παροχής. Στο σύστημα έδαφος όταν οι τέτοιοι πηγή συνεργασίας πληροφορίας διευθετήσεως φράζονται σε είναι κυρίως σιμοί μεταφορών, ανάπτυξη επιχειρήσεων. Ξουν δύο αλληλεπιδράσεις μια πλευρά, των που δρουν σιμούς και υπέρ Asheim και Dunning κ.ά., 1988, Η έννοια από κοινού λειτουργούσας καινοτομίας στο πλαίσιο της Η «μαθησιακή ικανότητα της καινοτομίας και να αποκλεισίων, αποτελούν καινοτομίας (Freeman, 1994, Nelson, 1994, Madsen την ανάπτυξη αποκτά συλλογικής και μετα

V.I.P.

clusters

Ris.

γε επηρέασαν σημαντικά στον προσανατολισμό της ευρωπαϊκής χωρικής πολιτικής καινοτομίας.

Οι σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τοπικών συστημάτων σε ικανότητες ανάπτυξης καινοτομιών, στο πλαίσιο των εθνικών οικονομιών, προσανατόλισαν το κέντρο βάρους της ανάλυσης και προώθησης του συστήματος καινοτομίας σε πιο στενά καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές που χαρακτηρίζονται, λιγότερο ή περισσότερο, από μια τοπική κοινωνική και οικονομική συνοχή, ταυτότητα και οντότητα. Στο περιφερειακό σύστημα καινοτομίας, η έννοια της περιφέρειας σημαίνει μια περιοχή, ως υποσύνολο ενός κράτους, που εμπεριέχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα οποία τη διαφοροποιούν από άλλες περιοχές, χωρίς αναγκαστικά να υπάρχει παρουσία μιας αυτόνομης διοικητικής αρχής ή τοπικής κυβέρνησης. Στο σύστημα αυτό, η διαδικασία της καινοτομίας βρίσκει πρόσφορο έδαφος όταν υπεισέρχονται διάφοροι παράγοντες που την ευνοούν. Βασικοί τέτοιοι παράγοντες είναι οι δια-επιχειρησιακές σχέσεις και τα δίκτυα συνεργασίας, οι διαδικασίες μάθησης και η μεταφορά τεχνολογίας και πληροφορίας, η διαμόρφωση μιας κουλτούρας καινοτομίας και θεσμικές διευθετήσεις του περιβάλλοντος καινοτομίας. Οι παράγοντες αυτοί μεταφράζονται σε συγκεκριμένους φορείς που δρουν σε αλληλεπίδραση, και είναι κυρίως το ανθρώπινο κεφάλαιο, ερευνητικοί οργανισμοί, οργανισμοί μεταφοράς τεχνολογίας και παροχής υπηρεσιών, εταιρίες συμβούλων, αναπτυξιακοί φορείς, χρηματοδοτικοί οργανισμοί, καταναλωτές και επιχειρήσεις. Οι παραπάνω παράγοντες και φορείς καινοτομίας σχηματίζουν δύο αλληλεξαρτώμενα πεδία του συστήματος καινοτομίας: από τη μια πλευρά, πολύπλευρες και πολύμορφες σχέσεις μεταξύ τοπικών φορέων που δρουν σε αλληλεπίδραση, και από την άλλη, θεσμούς, μηχανισμούς και υποδομές υποστήριξης της καινοτομίας (Amin και Thrift, 1994, Ashem και Dunford, 1997, Cooke κ.ά., 1997, Cooke και Morgan, 1998, Dosi κ.ά., 1988, Hilpert, 1991, Morgan, 1992). Στόχος αλλά και αποτέλεσμα της από κοινού λειτουργίας των παραπάνω παραγόντων και φορέων σε ένα σύστημα καινοτομίας είναι η μεταφορά, απόκτηση και δημιουργία γνώσης στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου χωρικού περιβάλλοντος καινοτομίας.

Η «μαθησιακή περιφέρεια» ή «ευφυής περιφέρεια», νοούμενη ως η ικανότητα της περιφέρειας στο να μεταφέρει, να διαχέει, να δημιουργεί και να αποκτά νέα γνώση μέσα απ' την προώθηση μαθησιακών διαδικασιών, αποτελεί σήμερα κεντρικό σημείο του περιφερειακού συστήματος καινοτομίας (Cohen και Levinthal, 1990, Florida, 1995, Lundvall και Johnson, 1994, Morgan, 1997). Η μαθησιακή διαδικασία προκύπτει κυρίως με την ανάπτυξη διαφόρων συνεργασιών στο πλαίσιο μιας περιφέρειας και αποκτά συλλογικό χαρακτήρα υπό το πρίσμα της διασποράς, κυκλοφορίας και μεταφοράς ρητών και άρρητων γνώσεων μεταξύ των εμπλεκόμε-

Μαθησιακή περιφέρεια

νων φορέων στην καινοτομία. Η συλλογική αυτή γνώση αποτελεί και τη βάση της μάθησης μέσα από διαδικασίες αλληλεπίδρασης μεταξύ των φορέων στο πλαίσιο ενός περιφερειακού συστήματος καινοτομίας (Kyrgiafihi και Sefertzi, 2003). Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, η μεταφορά και απόκτηση γνώσης μπορεί να υποστηρίζεται και να επιταχύνεται από εργαλεία διαχείρισης της γνώσης και ψηφιακών χώρων μέσα από εφαρμογές της τηλεματικής (Komninos, 2002).

Στο πλαίσιο των νέων αυτών αντιλήψεων για τη χωρική ανάπτυξη, μια νέα ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική αναδύθηκε με ριζικές αλλαγές σε στόχους και στρατηγικές.

3. Το πλαίσιο της νέας ευρωπαϊκής χωρικής πολιτικής

Οι νέες θεωρίες της χωρικής ανάπτυξης, αναλύοντας και περιγράφοντας τους παράγοντες προώθησης της καινοτομίας, αλλά και τις ιδιαίτερες συνθήκες του εκάστοτε περιβάλλοντος μέσα στις οποίες λειτουργούν, συνέβαλαν στον προσδιορισμό του τρόπου, της μορφής και των πεδίων της δημόσιας παρέμβασης, και στη διαμόρφωση νέων πολιτικών χωρικής ανάπτυξης βασισμένων στην καινοτομία. Η επιρροή των θεωριών αυτών στη διαμόρφωση νέων κατευθύνσεων και στρατηγικών της ευρωπαϊκής χωρικής πολιτικής είναι έκδηλη στα ευρωπαϊκά προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης που ξεκινούν στα μέσα της δεκαετίας του 1990, και τα οποία διαπνέονται πλέον από τις αρχές αυτών των θεωριών. Στις βασικές αρχές και στόχους αυτής της πολιτικής επικεντρώνεται η ανάλυση που ακολουθεί.

Ο προσδιορισμός του χώρου στην άσκηση πολιτικής

Η αποκεντρωμένη διαχείριση της οικονομικής οργάνωσης και ανάπτυξης, και η εφαρμογή προγραμμάτων ενίσχυσης της καινοτομίας ήταν βασική επιλογή της ευρωπαϊκής πολιτικής. Ελάχιστη προϋπόθεση για τη συγκρότηση μιας περιοχής ως βάση ανάπτυξης πολιτικών υποστήριξης και προώθησης της καινοτομίας θεωρήθηκε η επάρκειά της σε όρους οικονομικού ιστού, τεχνολογικών πηγών, υποστηρικτικών υπηρεσιών, περιθώριου ελιγμών των διαφόρων εμπλεκόμενων φορέων, χρηματοδοτικών πηγών κ.λπ., χωρίς, αρχικά τουλάχιστον, να αποτελεί απαραίτητα και θεσμοθετημένη διοικητική περιοχή.

Η υιοθέτηση ενός τοπικού και αποκεντρωμένου προσανατολισμού της ευρωπαϊκής πολιτικής καινοτομίας και η μετατόπιση εξουσιών από το κέντρο στην περιφέρεια, βασίστηκε στη λογική του συγκριτικού πλεονεκτήματος και των διαρθρωτικών σχέσεων που μπορεί να αναπτύξει το

τοπικό ή περιφερειακό ενίσχυση σματική. Επίρροιακού συστήματος ανταγωνιστικής ανάπτυξης με ιδιαίτερες μένες χωρικές φερτζή, 1998.

Η περιφερειακή εξουσία κοινωνική, ο πιο κατάλληλος τομίων. Σημειώνεται προς τη χωρική ορίζεται μια πιο ευέλικτα γραμμάτα και ρες, εθνικά και χώρες που διακλίμακα και ρων δημιουργία

Για παράδειγμα είχαν περιφερειακοί γούνταν αποδοτικότητα είχαν και μια ισχυρό περιφερειακό σαν η Γερμανία θεσμοθέτηση όρια ή ad hoc

Σε κάθε περιφερειακό του ρόλου της συνεχώς αυξανόμενοι φορείς εμφανίστηκαν το 2000 στη Σουηδία κάθε περιφέρεια μένο Βασίλειο δόν της πολιτικής ρειακών μέτρων

τοπικό ή περιφερειακό παραγωγικό σύστημα, καθιστώντας έτσι μια πολιτική ενίσχυσης της καινοτομικής ανάπτυξης πιο συνεκτική και αποτελεσματική. Επίσης, η ιδιαιτερότητα που διακρίνει τη δυναμική κάθε περιφερειακού συστήματος, είτε αφορά την κλαδική εξειδίκευση, τη συγκριτική ανταγωνιστικότητα και δεξιότητα μιας περιοχής, είτε τη γενικότερη τάση ανάπτυξης μιας περιοχής, έχει καλύτερες προοπτικές όταν συνδέεται και με ιδιαίτερες πολιτικές υποστήριξης που ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες χωρικές ανάγκες και ευκαιρίες (βλ. Kyrgiagini και Sefertzi, 2003, Σεφερτζή, 1998).

Η περιφέρεια, με την έννοια της θεσμοθετημένης διοικητικής ή ρυθμιστικής εξουσίας και ως χώρος που παρουσιάζει μια σχετική έως μεγάλη κοινωνική, οικονομική και πολιτική διάρθρωση και συνοχή, θεωρήθηκε η πιο κατάλληλη για το σχεδιασμό και τη διαχείριση της ανάπτυξης καινοτομιών. Σημαντικές, ωστόσο, διαφορές ανάμεσα στα κράτη-μέλη, τόσο ως προς τη χωρική διοικητική διαίρεση όσο και για τα κριτήρια με τα οποία ορίζεται μια περιφέρεια, οδήγησαν στο να λάβει η έννοια της περιφέρειας μια πιο ευέλικτη μορφή, συμπεριλαμβάνοντας στα περιφερειακά προγράμματα και μικρές περιοχές σε επίπεδο NUTS 3 ή και ακόμα μικρότερες, εθνικά κράτη σε επίπεδο NUTS 1, τοπικές αρχές, ή ακόμα περιοχές σε χώρες που δεν περιείχαν στη διοικητική τους διαίρεση την περιφερειακή κλίμακα και όπου η θεσμοθέτηση της περιφέρειας ήταν ένα εκ των υστέρων δημιούργημα.

Για παράδειγμα, χώρες όπως η Σουηδία, Ιρλανδία και Ολλανδία δεν είχαν περιφερειακή θεσμική εξουσία, και οι πολιτικές ανάπτυξης διενεργούνταν αποκλειστικά σε εθνικό πλαίσιο. Χώρες όπως η Γαλλία και Πορτογαλία είχαν θεσμοθετημένες μεν, αλλά ωστόσο αδύναμες τοπικές αρχές και μια ισχυρή κεντρική εξουσία. Χώρες, αντίθετα, με παραδοσιακά ισχυρό περιφερειακό σύστημα υπό μορφή ομόσπονδων κρατιδίων αποτελούσαν η Γερμανία, Αυστρία, Ισπανία και το Βέλγιο, και χώρες με πρόσφατη θεσμοθέτηση της περιφερειακής διοίκησης, χωρίς προηγούμενα φυσικά όρια ή ad hoc σχηματισμούς, ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Νορβηγία.

Σε κάθε περίπτωση, τόσο σε καλά εγκαθιδρυμένα όσο και σε αδύναμα περιφερειακά συστήματα, η ενδυνάμωση του θεσμού της περιφέρειας και του ρόλου της στην ανάληψη δράσεων για καινοτομία παρουσιάζεται συνεχώς αυξανόμενη, ενώ νέα περιφερειακά σχήματα και αναπτυξιακοί φορείς εμφανίζονται, όπως τα Σύμφωνα Περιφερειακής Ανάπτυξης το 2000 στη Σουηδία για την υποστήριξη της βιομηχανικής εξειδίκευσης σε κάθε περιφέρεια, οι Φορείς Περιφερειακής Ανάπτυξης το 1999 στο Ηνωμένο Βασίλειο, μέσα από τους οποίους διεξάγεται πλέον το σύνολο σχεδόν της πολιτικής καινοτομίας της χώρας, η εισαγωγή πολλών περιφερειακών μέτρων στη Γερμανία και η ενσωμάτωση καινοτόμων δράσεων

στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) σε όλες τις ελληνικές περιφέρειες για την περίοδο 2000-2006 (European Commission, 2002α). Ένας από τους βασικούς λόγους για τη σταδιακή θεσμοθέτηση των περιφερειών ως επίσημης αρχής διοίκησης ήταν ότι ο απαιτούμενος σχεδιασμός, και η εφαρμογή μιας πολιτικής καινοτομίας σ' ό,τι αφορά στόχους, προοπτικές, στρατηγικές, χάραξη πορείας και τα μέσα που θα ενεργοποιήσει ένα συγκεκριμένο περιφερειακό σύστημα, δεν θα ήταν εφικτοί παρά μέσα από μια αυτενεργό και δημόσια διαχειριστική αρχή.

Το κτίσιμο του περιβάλλοντος καινοτομίας

Καίριο σημείο της νέας περιφερειακής πολιτικής ήταν και η υιοθέτηση της άποψης ότι ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την προώθηση ικανοτήτων καινοτομίας δεν αποτελεί μοναδικό προσόν για κάποιους ιδιαίτερης φύσης χώρους, αλλά μπορεί να δημιουργηθεί μέσα από δημόσιες παρεμβάσεις. Αυτή η παρεμβατική πολιτική διατνέεται, όμως, από μια διαφορετική λογική όσον αφορά τον τρόπο και το είδος των παρεμβάσεων σε σχέση με παραδοσιακότερες αντιλήψεις.

Σύμφωνα με τη νέα επικρατούσα αντίληψη, το σημαντικό δεν έγκειται τόσο στο μέγεθος της παρέμβασης, αλλά στον τρόπο της παρέμβασης. Δηλαδή, μια παρεμβατική πολιτική, για να είναι σήμερα αποτελεσματική, εκτιμάται ότι δεν πρέπει να αρκείται πλέον σε μια όλο και μεγαλύτερη επένδυση σε υλικές υποδομές, αλλά να βασίζεται εξίσου ή και περισσότερο στο κοινωνικό κεφάλαιο και να υποστηρίζει την ανάπτυξη άυλων διαδικασιών, ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες, το θεσμικό πλαίσιο και οι άτυποι κανόνες για την προώθηση συνεργασιών, ανταλλαγών και ροής γνώσεων και πληροφοριών, και εν τέλει της «αλληλεπιδραστικής μάθησης» συνεργαζόμενων φορέων σε μια περιοχή.

Στον Πίνακα 1 επιχειρείται μια συνοπτική παρουσίαση των βασικών διαφορών ανάμεσα στην παραδοσιακή και νέα ευρωπαϊκή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης (βλ. και Landabaso, 2000, Roberts, 2003, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000 και 2003).

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η νέα ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική καινοτομίας ακολούθησε η ίδια μια διαδρομή, στην πορεία της οποίας σημειώνονται σημαντικές αλλαγές. Ενώ αρχικά στα ευρωπαϊκά προγράμματα υπερετερούσε η τάση προώθησης της καινοτομίας μέσω υλικών υποδομών στήριξης, όπως για παράδειγμα τα προγράμματα τεχνολογικών και επιστημονικών πάρκων (SPRINT) ή τα επιχειρησιακά κέντρα καινοτομίας (BIC), σταδιακά η τάση αυτή ατονεί και επικρατούν προγράμματα άλλης λογικής, με κύριο χαρακτηριστικό τη διαμόρφωση μη υλικών μέσων υποστήριξης. Περισσότερα στοιχεία για τα προγράμματα

Παραδοσιακή κ

Πεδίο πολιτικής
Σχέσεις
Παραγωγή τεχνολογίας και γνώσης
Μεταφορά τεχνολογίας και γνώσης
Συνεργασίες επιχειρήσεων
Λήψη αποφάσεων
Σχεδιασμός περιφερειακής πολιτικής
Διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης
Στόχος της περιφερειακής πολιτικής
Στόχος δημόσιων παρεμβάσεων και στρατηγική
Χρηματοδότηση
Υποδομές υποστήριξης

αυτά δίνονται στην επόμενη σελίδα στα πεδία προς το πεδίο πολιτική, τα οποία ή

→ • Η δημιουργία

Σχεδιασμός

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Παραδοσιακή και νέα ευρωπαϊκή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης

Πεδίο πολιτικής	Παραδοσιακή πολιτική	Νέα πολιτική
Σχέσεις	Γραμμικές	Συστημικές και αλληλεπιδραστικές
Παραγωγή τεχνολογίας και γνώσης	Ερευνητικά κέντρα – μεγάλες επιχειρήσεις	Ερευνητικά κέντρα – μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις
Μεταφορά τεχνολογίας και γνώσης	Αγορά – licenses, royalties	Δημιουργία θεσμών και ενδιάμεσων φορέων μεταφοράς τεχνολογίας
Συνεργασίες επιχειρήσεων	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση του κόστους παραγωγής • Εξαγορές – συγχωνεύσεις 	<ul style="list-style-type: none"> • Δίκτυα επιχειρήσεων • Συστάδες συνεργαζόμενων επιχειρήσεων • Μεταφορά γνώσεων
Λήψη αποφάσεων	Εκ των άνω	Εκ των κάτω
Σχεδιασμός περιφερειακής πολιτικής	Σε εθνικό επίπεδο και γενικευμένος	Σε περιφερειακό επίπεδο και ειδικός
Διαχείριση της περιφερειακής ανάπτυξης	Κεντρική ή περιφερειακή Αρχή	Συλλογική και συμμετοχική των φορέων της περιφέρειας
Στόχος της περιφερειακής πολιτικής	Συγκριτικό πλεονέκτημα σε όρους κόστους παραγωγής	Συγκριτικό πλεονέκτημα σε όρους διαφοροποίησης και ποιότητας προϊόντων
Στόχος δημόσιων παρεμβάσεων και στρατηγικών	Δημιουργία οικονομιών κλίμακας και ικανοτήτων μαζικής παραγωγής	Δημιουργία δικτύων γνώσεων και ικανοτήτων καινοτομίας
Χρηματοδότηση	Επενδυτικά κίνητρα	Δημιουργία θεσμών χρηματοδότησης καινοτομίας
Υποδομές υποστήριξης	Υλικοτεχνικές	Άυλες

αυτά δίνονται στην επόμενη ενότητα. Εδώ, η προσοχή θα επικεντρωθεί στα πεδία προς τα οποία προσανατολίστηκε η νεότερη περιφερειακή πολιτική, τα οποία ήταν:

- • Η δημιουργία δικτύων συνεργασίας και γνώσεων με την προώθηση

δια-επιχειρησιακών σχέσεων, ομάδων συνδεδεμένων επιχειρήσεων (clusters) βασισμένων στην τεχνολογική συνεργασία για μεταφορά και ανταλλαγή τεχνογνωσίας και πληροφορίας, την προώθηση επιχειρήσεων τεχνοβλαστών (spin-offs) από ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, την προώθηση κοινοπραξιών για την ανάπτυξη νέων προϊόντων.

- • Η δημιουργία οργανισμών παροχής υπηρεσιών, υποστηρικτικών θεσμών και μηχανισμών μάθησης, και η κοινωνία της πληροφορίας. Η ανάγκη των επιχειρήσεων για πιο λιτή οργάνωση της παραγωγής, απόκτηση πληροφοριών για νέες τεχνολογίες και αγορές, αξιολόγηση χρήσεων των νέων τεχνολογιών κ.λπ., δημιούργησε και μια ολόενα μεγαλύτερη ανάγκη απόκτησης πληροφοριών από εξωτερικές πηγές. Στο πλαίσιο αυτό, η περιφερειακή πολιτική προσανατολίστηκε στη δημιουργία ενδιάμεσων οργανισμών μεταφοράς τεχνολογίας, συμβούλων επιχειρήσεων, κέντρων καινοτομίας, ηλεκτρονικών μέσων πληροφορίας, μηχανισμών μεταφοράς και εφαρμογής άριστων πρακτικών, καθώς και στην προώθηση άμεσων επαφών για μεταφορά άρρητων γνώσεων. Η επικεντρωμένη προσπάθεια στην προώθηση της άρρητης γνώσης, οφείλεται στη διαμορφωμένη άποψη ότι η κοινωνία της πληροφορίας, που αποτελεί την υποδομή μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση, δεν προκύπτει από την ανάπτυξη μόνο των τεχνολογιών πληροφορικής αλλά και των διαπροσωπικών σχέσεων ή της πρόσωπο με πρόσωπο ανταλλαγής πληροφοριών και εμπειριών.
- • Η δημιουργία άυλων υποδομών. Οι παραπάνω υπηρεσίες, θεσμοί και μηχανισμοί παραπέμπουν στην έννοια των άυλων υποδομών ή, κατά άλλη ορολογία, στο κεφάλαιο των γνώσεων. Οι υποδομές αυτές σημαίνουν πράγματα που ενώ έχουν αξία, δεν έχουν φυσική ή υλική υπόσταση, και αποτελούν ιδίωμα των ανθρώπων, των οργανωτικών διαδικασιών και συστημάτων ή της κουλτούρας. Άλλα κεφάλαια είναι, για παράδειγμα, οι δαπάνες που πραγματοποιούνται για έρευνα και ανάπτυξη, πατέντες, licenses, λογισμικά, εκπαίδευση και γενικότερα επενδύσεις που αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο και τους ανθρώπινους πόρους. Πολλές από αυτές τις υποδομές συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη ή χρήση γνώσεων.
- • Η προώθηση της κουλτούρας της καινοτομίας με σκοπό τη δημιουργία μιας νέας επιχειρηματικής νοοτροπίας και την ενδυνάμωση της ικανότητας των επιχειρηματιών για απόκτηση και χρήση νέας τεχνολογικής γνώσης. Οι παρεμβάσεις για την επίτευξη του στόχου περιέλαβαν, μεταξύ άλλων, καμπάνιες για την καινοτομία, δημιουργία εξειδικευμένων κλαδικών κέντρων, εκπαιδευτικά σεμινάρια,

→ • ρια, εφαρμογή, δ
λόγηση, δ
Η προώθη
τη συμμετε
και συνε
νται με τι
ρειακές κ
θηκε σημ
με την έν
νοτομίας
σει συνθή
και διαλό
περιφερει
 → • Η δημιου
μίας. Η έ
τοδότηση
νέα πολιτ
όπως το κ
ρήσεων, κ
για χρημα
αποτελέσ
νοτομίας
 → • Η υποστή
επιχειρήσ
παραπάνω
προφανής
ρήσεις είν
μεγαλύτε
οι μικρές
πτυξη απο
πραγματο
σης, στην
ρήσεις με
μιουργίας
θέσεων, εν
στις ΜΜΕ
μεγάλες ε
1999). Λόγ
κεντρικό ο
λευταία αν
δίων της π

ρια, εφαρμογή τεχνικών διαχείρισης καινοτομίας, συγκριτική αξιολόγηση, διαγνώσεις τεχνολογικής ωριμότητας κ.λπ.

→ • Η προώθηση μιας αποτελεσματικής διαχείρισης της καινοτομίας με τη συμμετοχή των περιφερειακών φορέων καινοτομίας. Η εμπλοκή και συνεργασία μεταξύ των περιφερειακών φορέων που σχετίζονται με την καινοτομία (ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια, περιφερειακές και τοπικές αρχές, επιμελητήρια και επιχειρήσεις) θεωρήθηκε σημείο κλειδί για την ανάπτυξη αλληλεπιδραστικών δεσμών, με την έννοια ότι η κοινή αντιμετώπιση και επίλυση θεμάτων καινοτομίας από τους φορείς μιας περιφέρειας μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες που να ευνοούν το κτίσιμο εμπιστοσύνης, συναίνεσης και διαλόγου βασισμένου σε κοινή γλώσσα για το σχεδιασμό της περιφερειακής στρατηγικής καινοτομίας.

→ • Η δημιουργία πηγών χρηματοδότησης της έρευνας και καινοτομίας. Η εξασφάλιση πηγών και η εγκαθίδρυση μηχανισμών χρηματοδότησης της καινοτομίας θεωρήθηκε στρατηγικής σημασίας στη νέα πολιτική. Νέοι θεσμοί γι' αυτόν το σκοπό δημιουργούνται, όπως το κεφάλαιο επιχειρηματικού κινδύνου, οι «άγγελοι» επιχειρήσεων, η συμμετοχή επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκά προγράμματα για χρηματοδότηση της ανάπτυξης καινοτομιών. Βασική επιδίωξη αποτέλεσε επίσης η ενσωμάτωση και χρηματοδότηση δράσεων καινοτομίας από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.

→ • Η υποστήριξη της ικανότητας καινοτομίας των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ). Στα χωρικά παραδείγματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, ο ρόλος των ΜΜΕ στην παραγωγή καινοτομιών είναι προφανής. Εμπειρικά δεδομένα έδειξαν επίσης ότι οι μικρές επιχειρήσεις είναι πιο καινοτόμες από τις μεγάλες, έχοντας κατά μονάδα μεγαλύτερη εκροή από ό,τι εισροή καινοτομιών. Γεγονός είναι ότι οι μικρές επιχειρήσεις συμμετέχουν λιγότερο στην έρευνα και ανάπτυξη από ό,τι οι μεγάλες, όταν όμως συμμετέχουν, τείνουν να το πραγματοποιούν με περισσότερη ένταση από τις μεγαλύτερες. Επίσης, στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα των 15 κρατών-μελών, οι επιχειρήσεις με λιγότερο από 100 απασχολούμενους αποτελούν πηγή δημιουργίας για νέες θέσεις εργασίας, με ετήσιο ρυθμό 259.000 νέων θέσεων, ενώ στο διάστημα 1988-1995 η δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ ήταν μεγαλύτερη από τις απώλειες θέσεων εργασίας στις μεγάλες επιχειρήσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1995, Nootembloom, 1999). Λόγω αυτών των δεδομένων, η μικρή επιχείρηση αποτέλεσε κεντρικό σημείο της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας. Σε τελευταία ανάλυση, στόχος όλων παραπάνω αναφερόμενων πεδίων της παρεμβατικής πολιτικής ήταν η υποστήριξη της ικανότη-

τας καινοτομίας των ΜΜΕ, τόσο αυτών της έντασης γνώσης, όσο και των πιο παραδοσιακών.

Προώθηση της εσωτερικής δυναμικής των περιφερειών

Το τρίτο βασικό στοιχείο που εισήγαγε η νέα ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, είναι η ενεργοποίηση της εσωτερικής δυναμικής του περιφερειακού συστήματος. Για την ενεργοποίηση αυτή, θεωρήθηκε αναγκαίο ο τρόπος και το είδος των παρεμβάσεων για καινοτομία να είναι αποτέλεσμα αποφάσεων που παίρνονται εσωτερικά στο περιφερειακό σύστημα, και όχι έξωθεν ή/και άνωθεν. Στόχος προώθησης της εσωτερικής δυναμικής των περιφερειών ήταν να δημιουργήσουν οι περιφέρειες αυτόνομες δυνατότητες, έτσι ώστε να μπορούν να στηρίζονται στις ίδιες τους τις δυνάμεις, να αποκτήσουν τη δική τους στρατηγική ικανότητα καινοτομίας, τη δική τους ικανότητα κινητοποίησης των παραγόντων καινοτομίας και να αναπτύξουν το δικό τους ιδιαιτέρως σύστημα καινοτομίας. Δύο παράμετροι θεωρήθηκαν ως βασικοί για την προώθηση της εσωτερικής δυναμικής των περιφερειών:

- (1) Η ανάπτυξη πολυμορφικών αλληλεπιδράσεων με την ενεργή συμμετοχή και εμπλοκή όλων των φορέων της περιφέρειας στη διαχείριση της καινοτομίας. Η υπόσταση μιας περιφέρειας δεν εξασφαλίζεται μόνον από την πολιτική της αυτονομία. Εξίσου σημαντικό είναι ποιος παίρνει τις αποφάσεις και με ποιο τρόπο. Στο βαθμό που συντρέχουν συμμετοχικές διαδικασίες, αυτές, προωθώντας την αλληλεπίδραση στη λήψη αποφάσεων για τη διαμόρφωση πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης μεταξύ διαφόρων εκπροσώπων των τοπικών συμφερόντων, προϊδεάζουν για μια συναινετική και έτσι πιο αποτελεσματική πολιτική. Στόχος, λοιπόν, της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας θα πρέπει να είναι περισσότερο η εγκαθίδρυση συμπράξεων και συνεργιών στη διαχείριση παρά η αυτοδιαχείριση (Amin και Thrift, 1994).
- (2) Η εμπέδωση της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας. Η ιδιαιτερότητα κάθε περιφέρειας ως προς τις συνθήκες του περιβάλλοντος και την ιστορία της (το περιφερειακό σύστημα παραγωγής, οι ανάγκες των επιχειρήσεων, οι τεχνολογικές υποδομές, η κουλτούρα, το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο κ.λπ.), συνεπάγεται και δραστηριοποιεί εκ των πραγμάτων μια ιδιαιτέρως, συγκεκριμένη, μοναδική γι' αυτήν πολιτική καινοτομίας. Έτσι, μια περιφερειακή πολιτική, ακόμη και αν δανείζεται απέξω άριστες πρακτικές, τις μετατρέπει αναγκαστικά και τις προσαρμόζει στο δικό

bottom-up approach

Συνοψίζον
θηση διαφορ
σία της καινο
αλληλεπιδρά
λαγής πληρο
που τροφοδο
συνεργασιών
στηρικτικών θ
για το κτίσιμο
ρουσιάζεται η

Οι άντ

Έρευνα
Επιχειρησιακή
Απαιτήσεις αγ

Θεσ

- Δίκτυα γνώσ
- Μηχανισμοί
και ροής πλη
- Ενδιάμεσοι φ
παροχής υπη
μεταφορές γ
πληροφοριών
- Συστάδες επι
- Θεσμικό πλα
οργάνωσης σ

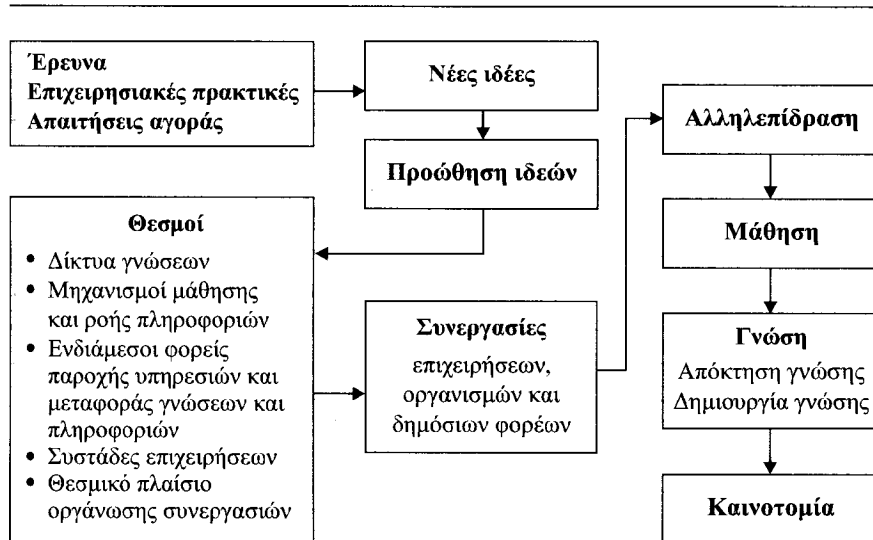
Ένα εύλογο
σιών, είναι πά
εμπιστοσύνη, π
χάραξη στρατι

της ιδιαίτερο περιβάλλον. Μόνον η εδραίωση μιας πολιτικής που να ταιριάζει στο συγκεκριμένο πλαίσιο παρέχει δυνατότητα ενεργοποίησης της εσωτερικής δυναμικής μιας περιφέρειας.

Συνοψίζοντας, στο νέο μοντέλο της περιφερειακής πολιτικής, η προώθηση διαφόρων μορφών συνεργασιών έγινε καθοριστική για τη διαδικασία της καινοτομίας. Από τις συνεργασίες πηγάζουν αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις που, με τη σειρά τους, ενεργοποιούν ένα σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών και κωδικοποιημένων ή ακωδικοποιητών γνώσεων, που τροφοδοτεί την ικανότητα καινοτομίας. Η προσπάθεια δημιουργίας συνεργασιών που βασίζονται στη γνώση, με την εγκαθίδρυση άυλων υποστηρικτικών θεσμών, υποδομών και διαδικασιών θεωρήθηκε σημείο-κλειδί για το κτίσιμο του χωρικού περιβάλλοντος καινοτομίας. Στο Σχήμα 1 παρουσιάζεται η διαδικασία της καινοτομίας στη βάση άυλων παραγόντων.

ΣΧΗΜΑ 1

Οι άυλοι παράγοντες στη δημιουργία του περιφερειακού περιβάλλοντος καινοτομίας

Ένα εύλογο ερώτημα, που προκύπτει σχετικά με τη φύση των συνεργασιών, είναι πώς, σε ένα περιβάλλον στο οποίο προέχει η συναίνεση, η εμπιστοσύνη, η συλλογική αντιμετώπιση καταστάσεων και η από κοινού χάραξη στρατηγικών, δηλαδή η σύμπνοια μεταξύ των φορέων που δρουν

σε ένα συγκεκριμένο χώρο, επιτυγχάνεται η διαχείριση των αντιθέσεων και των ανταγωνισμών, και μάλιστα όταν βασικός στόχος της νέας περιφερειακής πολιτικής είναι η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, τόσο των περιφερειών όσο και των επιχειρήσεων που δραουν σε μια περιφέρεια. Σε πρόσφατη ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πολιτική καινοτομίας αναφέρεται: «Η σημασία της πολιτικής ανταγωνισμού είναι προφανής, εφόσον ο ανταγωνισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς μοχλούς καινοτομίας. Υπό το πρίσμα της πολιτικής για την καινοτομία, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των διαφόρων μορφών που μπορεί να λάβει ο ανταγωνισμός. Για παράδειγμα, καινοτόμα προϊόντα είναι περισσότερο πιθανό να προέλθουν από εκεί όπου υπάρχει ζήτηση εξεζητημένων προϊόντων από την πλευρά των καταναλωτών, παρά μόνον από τον ανταγωνισμό στις τιμές. Πρέπει να αναγνωριστεί ο αντίκτυπος που έχει ο ανταγωνισμός και η συνεργασία στην καινοτομία. Αποτελεσματικά καινοτόμες είναι συχνά οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε δίκτυα με άλλους οργανισμούς. Η διασύνδεση μεταξύ πολιτικής ανταγωνισμού και καινοτομίας πρέπει να στοχεύει στην ενθάρρυνση της ροής νέων γνώσεων και πρέπει να συνεκτιμάται ότι ορισμένες συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων μπορούν να γίνονται κατ' αρχάς προς το συμφέρον της προώθησης της καινοτομίας, και τελικά να οδηγούν σε μεγαλύτερο ανταγωνισμό» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε ένα νέο μείγμα ανταγωνισμών και συνεργασιών (ανταγωνισμός μέσα από συνεργασίες ή συνεργασίες μέσα από τον ανταγωνισμό) που χαρακτηρίζει και νέες σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων. Οι συνεργασίες δεν δημιουργούνται αποκλειστικά στη βάση μεταβίβασης του κόστους ή της απόκτησης και διατήρησης εξουσίας στις αγορές, αλλά, και προπαντός, στη βάση μάθησης και απόκτησης γνώσης. Οι επιχειρήσεις δεν ανταγωνίζονται πλέον στη βάση τού να κάνουν το ίδιο πράγμα πιο αποτελεσματικά, αλλά με το να προσπαθούν να είναι διαφορετικές, να προσφέρουν δηλαδή καινοτομίες στη βάση των ιδιαίτερων ικανοτήτων τους. Αυτή η διαφορετικότητα οδηγεί στην ανάγκη ενδυνάμωσης των κάθετων και οριζόντιων σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και άλλων οργανισμών σε ένα καθορισμένο περιβάλλον, δηλαδή όχι μόνο μεταξύ συμπληρωματικών επιχειρήσεων που λειτουργούν σε διαφορετικές φάσεις της αλυσίδας παραγωγής, αλλά και ανάμεσα σε ομοειδείς επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό οδηγεί ενδεχομένως, από τη μια πλευρά, σε σύμπτωση μεταξύ επιχειρήσεων στο εσωτερικό μιας περιφέρειας, είτε λόγω γεωγραφικής εγγύτητας και εύκολης έτσι ανταλλαγής εμπειριών, πληροφοριών και γνώσεων, είτε πρόσβασης στις κοινές παροχές υπηρεσιών του περιφερειακού συστήματος καινοτομίας, και από την άλλη, σε ανταγωνιστικές τάσεις μεταξύ περιφερειών.

Το είδος της δραστηριότητας περιβάλλεται από ένα καθορισμένο πλαίσιο, βάλλει η παγίωση των σχέσεων, εξαγορές, μεταφορά και (περιφέρειες) τη συνεργασία γραμμάτια τη άνοιγμα των πωλών και ανταλλαγής μεριά, σε όρους γείται σήμερα βάση της διαφραστεί πάλι ο χειρήσεων σε

4. Ευρωπαϊκή

Το πλαίσιο της

Οι δραστηριότητες Ευρωπαϊκή Επιτροπή γραμμάτων, κοινωθωτικά Ταμεία γραμμάτιο Πλη (ΕΤΑ), όπως τα

Σχετικά με των ευρύτερων κών περιφερειακή ανάπτυξη έργο προγράμματα μχο συγκεκριμέν

(I) Στην πρώτη από το Πρόγραμμα στόχος είναι γετουργώντας ως ανάπτυξη δεικτών καινοτομίας αξιολόγηση των

Το είδος των σχέσεων που διαμορφώνονται με το εκτός της περιφέρειας περιβάλλον είναι άλλο ένα ερώτημα. Πάλι, μπορεί να πει κανείς ότι δημιουργείται ένα νέο μείγμα συνεργασιών και ανταγωνισμών. Εκτός από ένα καθορισμένο πλαίσιο συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων που επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και των αγορών (συγχωνεύσεις, εξαγορές, κοινοπραξίες για ανάπτυξη προϊόντων, κ.λπ.), η διάχυση, μεταφορά και εφαρμογή τεχνολογίας, γνώσεων και άριστων πρακτικών (περιφέρειες αριστείας) απαιτεί την εξωτερίκευση των περιφερειών και τη συνεργασία με το ευρύτερο περιβάλλον της. Τα διαπεριφερειακά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δημιουργήθηκαν με στόχο το άνοιγμα των περιφερειών και την ανάπτυξη στενών συνεργασιών, δικτύων και ανταλλαγών μεταξύ περιφερειών. Ο ανταγωνισμός, από την άλλη μεριά, σε όρους πρόσβασης, επικράτησης ή εξουσίας στην αγορά, διενεργείται σήμερα όχι μόνο στη βάση του κόστους παραγωγής, αλλά και στη βάση της διαφορετικότητας, δηλαδή στην ικανότητα για καινοτομίες, που απαιτεί πάλι συνεργασίες μεταξύ συμπληρωματικών ή/και ομοειδών επιχειρήσεων σε ευρύτερο πλαίσιο.

4. Ευρωπαϊκά περιφερειακά προγράμματα καινοτομίας

Το πλαίσιο των προγραμμάτων

Οι δραστηριότητες της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκινούν μετά το 1994 με μια σειρά σχεδίων και προγραμμάτων, καθώς και με τη χρηματοδότηση πρωτοβουλιών από τα Διαρθρωτικά Ταμεία (κυρίως το ΕΤΠΑ), και ειδικά προγράμματα του Προγράμματος Πλαισίου για την Έρευνα και την Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ), όπως τα προγράμματα SPRINT και Καινοτομίας.

Σχετικά με τα προγράμματα αυτά θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των ευρύτερων προγραμμάτων προώθησης της καινοτομίας και των ειδικών περιφερειακών προγραμμάτων καινοτομίας, στα οποία η περιφερειακή ανάπτυξη έχει πρωτεύοντα ρόλο, και τα οποία διακρίνονται επίσης σε προγράμματα με διαπεριφερειακή διάσταση και σε προγράμματα με στόχο συγκεκριμένες περιφέρειες.

Στην πρώτη περίπτωση προγραμμάτων, που υποστηρίζονται κυρίως από το Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, στόχος είναι γενικότερα η προώθηση της καινοτομίας στην Ευρώπη. Λειτουργώντας ως ομπρέλα της πολιτικής καινοτομίας, περιλαμβάνουν την ανάπτυξη δεικτών καινοτομίας, την παρακολούθηση της πολιτικής για την καινοτομία, τις επιδόσεις καινοτομίας στην Ευρώπη, τη συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων σε καινοτομίες, τη διάχυση άριστων πρακτι-

κών και ανταλλαγή πληροφοριών σε επίπεδο ΕΕ, τη δημιουργία ενός κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας, την ευρωπαϊκή δικτύωση των βασικών συντελεστών καινοτομίας, την παροχή υπηρεσιών καινοτομίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και πρακτικά μέτρα για τη βελτίωση του περιβάλλοντος καινοτομίας (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003). Ορισμένα από τα εργαλεία και δραστηριότητες που ανέπτυξαν τα προγράμματα αυτά είναι:

- Το Διάγραμμα Τάσεων Καινοτομίας στην Ευρώπη, το οποίο συλλέγει, επικαιροποιεί, αναλύει και διαδίδει πληροφορίες για τις πολιτικές καινοτομίας σε εθνικό και κοινοτικό πλαίσιο. Η επισκόπηση της τρέχουσας πολιτικής και των τάσεων πολιτικής καινοτομίας παρουσιάζονται στην ετήσια έκθεση με τίτλο Innovation Policy in Europe (βλ. European Commission, 2002α, European Commission, 2003).
- Ο Ευρωπαϊκός Πίνακας Αποτελεσμάτων Καινοτομίας, που είναι η παρουσίαση ποσοτικών στοιχείων σε ετήσια βάση.
- Η Κοινοτική Έρευνα για την Καινοτομία, συλλογή στοιχείων για την καινοτομία σε επιχειρήσεις, που διεξάγεται από την Eurostat και τις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες.
- Το Βαρόμετρο Καινοτομίας, που εξετάζει τη στάση των επιχειρήσεων σε θέματα καινοτομίας.
- Η πρωτοβουλία PAXIS (Pilot Action of Excellence on Innovative Start-ups), για τη στήριξη των νεοϊδρυθόμενων επιχειρήσεων.
- CORDIS, η κοινοτική υπηρεσία πληροφοριών σε θέματα Ε&Α και καινοτομίας στο Διαδίκτυο.

(II)

Τα περιφερειακά προγράμματα καινοτομίας, διαπνέονται καθαρά από μια περιφερειακή διάσταση, την «Ευρώπη των περιφερειών», όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται, και αφορούν την προώθηση της καινοτομίας στις ευρωπαϊκές περιφέρειες είτε μέσα από τη δικτύωση των περιφερειών, τα διαπεριφερειακά δίκτυα, είτε εστιάζοντας σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια.

Τα διαπεριφερειακά προγράμματα καινοτομίας έχουν στόχο την ενδυνάμωση των δεσμών μεταξύ περιφερειών, με σκοπό τη μεταφορά και ανταλλαγή γνώσεων, εμπειριών, καλών πρακτικών και επιδόσεων στη διαχείριση και ανάπτυξη πολιτικών καινοτομίας και έρευνας. Επίσης όμως στοχεύουν και στην ενσωμάτωση των περιφερειών στο πλαίσιο μιας ενοποιημένης Ευρώπης, όπως και στη διαμόρφωση μιας συλλογικής αντίληψης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Στα προγράμματα αυτά συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων το INTEREG I, II & III, το RECITE I & II, το Ecos-Overture (στο πλαίσιο του ΕΤΠΑ), τα TRIPS, το IRE (Καινοτόμες Περιφέρειες στην Ευρώπη), το οποίο αποτελεί το δίκτυο Περιφερειών για τη διάδοση στρατηγικών καινοτομίας (του Προγράμματος Πλαισίου για την

ΕΤΑ), και το π...
ρειες της Γνώστ...

Στη βάση εν...
και εφαρμογής...
διαφόρων περι...
βουλίες για τη...
Δύο ειδικά Προ...
κεντρώνεται η...
ιδιαίτερη σημα...
RIS/RIS+ (Regi...
μερινή Γενική...
RITTS (Regiona...
structures), που...

Το πρόγραμ...
οκτώ πιλοτικών...
διαδοχική σειρά...
κατόπιν με τα Ε...
μάτων, τις Και...
γράμματα, η πε...
σε περιφερειακ...
καινοτομία, β)...
ταυτότητα και...
λιτικής των RIS...
ocean Commiss...

- 1) Να αναπ...
ιδιωτικών...
ξης τεχν...
για την α...
- 2) Να απευ...
χειρήσεω...
μορφώνο...
εμπλοκή...
- 3) Να προσ...
προκύψο...
νέα πολι...
- 4) Οι συμμε...
τούν την...
περιφερε...
κών και μ...

Το πρόγραμ...

ΕΤΑ), και το πιο πρόσφατο πρόγραμμα Regions of Knowledge (Περιφέρειες της Γνώσης).

Στη βάση ενός προβληματισμού ενσωμάτωσης, ειδικής υποστήριξης και εφαρμογής άριστων πρακτικών στα διαφορετικά περιβάλλοντα των διαφόρων περιφερειών, η ευρωπαϊκή πολιτική ανέπτυξε ειδικές πρωτοβουλίες για την υποστήριξη των ιδιαίτερων αναγκών των περιφερειών. Δύο ειδικά Προγράμματα, με παράλληλη λειτουργία, στα οποία και επικεντρώνεται η ανάλυση που ακολουθεί, είχαν και εξακολουθούν να έχουν ιδιαίτερη σημασία στην προώθηση αυτής της πολιτικής: το πρόγραμμα RIS/RIS+ (Regional Innovation Strategies), που δρομολογήθηκε από τη μερική Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής και το πρόγραμμα RITTS (Regional Innovation and Technology Transfer Strategies and Infrastructures), που δρομολογήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Επιχείρησης.

Το πρόγραμμα RIS/RIS+ έχει ως αφετηρία το 1993, με την εφαρμογή οκτώ πιλοτικών προγραμμάτων του ΕΤΠΑ, και αποτελεί στη συνέχεια μια διαδοχική σειρά προγραμμάτων, από το RTP (Regional Technology Plan), κατόπιν με τα RIS και RIS+ το 1995 και σήμερα με τη νέα γενιά προγραμμάτων, τις Καινοτόμες Δράσεις του ΕΤΠΑ (2000-2006). Στα νέα αυτά προγράμματα, η προώθηση της καινοτομίας επικεντρώνεται σε τρία πεδία: α) σε περιφερειακές οικονομίες βασισμένες στη γνώση και στην τεχνολογική καινοτομία, β) στην κοινωνία της πληροφορίας και γ) στην περιφερειακή ταυτότητα και αειφόρο ανάπτυξη. Η διαμόρφωση της περιφερειακής πολιτικής των RIS/RIS+ βασίστηκε σε τέσσερις μεθοδολογικές αρχές (European Commission, 2002β):

- 1) Να αναπτυχθεί η δημόσια – ιδιωτική συνεργασία και συναίνεση (ο ιδιωτικός τομέας και οι περιφερειακοί φορείς έρευνας και ανάπτυξης τεχνολογικής καινοτομίας θα πρέπει να συνεργάζονται στενά για την ανάπτυξη στρατηγικής και της εφαρμογής της).
- 2) Να απευθύνονται στη ζήτηση (στοχεύοντας στις ανάγκες των επιχειρήσεων και ειδικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων) και να διαμορφώνουν πολιτικές εκ των κάτω διατυπωμένες (με τη διευρυμένη εμπλοκή των περιφερειακών φορέων έρευνας και ανάπτυξης).
- 3) Να προσανατολίζονται σε δράσεις (στο τέλος της διαδικασίας να προκύψουν νέα προγράμματα καινοτομίας στις επιχειρήσεις και/ή νέα πολιτικά σχέδια καινοτομίας).
- 4) Οι συμμετέχουσες περιφέρειες στα RIS θα πρέπει να εκμεταλλευτούν την ευρωπαϊκή διάσταση με τη δέσμευση να προβούν σε διαπεριφερειακές συνεργασίες και σε συγκριτική αξιολόγηση πολιτικών και μεθόδων.

Το πρόγραμμα RITTS, ξεκίνησε παράλληλα με το RIS το 1994, στο πλαί-

σιο του Προγράμματος Καινοτομίας από το τέταρτο Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη. Σχεδιάστηκε με στόχο την προώθηση υποστηρικτικών μηχανισμών καινοτομίας και μεταφοράς τεχνολογίας στις περιφέρειες. Τρία χαρακτηριστικά αποτελούν τη βάση για την εφαρμογή του Προγράμματος στις περιφέρειες (Charles κ.ά., 2000):

- 1) Να απευθύνεται στη ζήτηση, ούτως ώστε οι υποδομές μεταφοράς τεχνολογίας και υποστήριξης καινοτομίας να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
- 2) Την εμπλοκή των περιφερειακών φορέων μεταφοράς τεχνολογίας και υποστήριξης καινοτομίας, και το κτίσιμο συναινετικών διαδικασιών, με σκοπό τον από κοινού προσδιορισμό προτεραιοτήτων στην ανάληψη δράσεων.
- 3) Την ανάπτυξη δράσεων για σύγκλιση τεχνολογικών παροχών και επιχειρηματικών αναγκών.

Οι στόχοι των προγραμμάτων RIS/RIS+ και RITTS παρουσιάζουν μεταξύ τους πολλά κοινά σημεία, όπως:

- • Ευαισθητοποίηση σε θέματα καινοτομίας, προώθηση μιας στρατηγικής σκέψης και μιας κουλτούρας της καινοτομίας, ιδιαίτερα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, και κτίσιμο συναίνεσης μεταξύ των φορέων της περιφέρειας.
- • Συνεργασία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.
- • Ανάλυση του περιφερειακού συστήματος καινοτομίας (των φορέων και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους).
- • Ανάλυση των δυνατών και αδύναμων σημείων των επιχειρήσεων, της ζήτησης υπηρεσιών καινοτομίας και των αναγκών και ικανοτήτων των επιχειρήσεων.
- • Αξιολόγηση των υποστηρικτικών υποδομών καινοτομίας και πολιτικών σχεδίων.
- • Προσδιορισμό ενός στρατηγικού πλαισίου και σχεδίου δράσης.

Από την άλλη μεριά, τα προγράμματα αυτά παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, καθώς το RIS προσανατολίζεται στις υποστηριζόμενες περιοχές από το ΕΤΠΑ και την ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων στο πλαίσιο σχεδιασμού των Διαρθρωτικών Ταμείων, και δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στο ρόλο που μπορούν να παίξουν οι συνεργασίες και αλληλεπιδράσεις φορέων για την ανάπτυξη καινοτομιών βασισμένων στις δυνάμεις της ίδιας της περιφέρειας. Στο RITTS, αντίθετα, μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στην αποτελεσματικότητα των υποδομών και πολιτικών υποστήριξης καινοτομίας και μεταφοράς τεχνολογίας σε μια περιφέρεια, ανεξάρτητα αν αυτό επιτυγχάνεται μέσα από διεθνικές ή τοπικές συνεργασίες, και σε σχέση με

αυτό, στο ρόλο που παίζει η διαδικασία και πιο ποσοστιαία πει από μια γίας, όπου η πρώτη στις ανάγκες και μετατομίας προσπολλά χαρα

Εφαρμογή

Η εμπειρία ο Προγραμμάτων προγραμμάτων, τεραότητες, περιφερειών Σε αυτό συνέ περιφέρειες γ τολισμό των ο γικά τους πε Στους βασικο ρειών συγκα των περιφερ ικανότητα τα σχετικά με το κατά την εκπ εκθέσεις αξιό (2000), ECOTE καθώς και στ και του Πίνα Europe 2001 κ Σε σχέση μ μένες περιφέρ γησε τη βάση βασικούς στόχ περιφερειοπό λον που να οδ κλειδιών της ο

αυτό, στο ρόλο που μπορεί να παίξει ένας εξωτερικός σύμβουλος. Θα μπορούσε να πει κανείς, ότι οι βασικές διαφορές έγκεινται πως στο RITTS η διαδικασία της καινοτομίας προσεγγίστηκε πιο γραμμικά, πιο εκ των άνω και πιο ποσοτικά, από την άποψη ότι η ανάπτυξη της καινοτομίας προκύπτει από μια μονοδιάστατη σχέση μεταξύ παροχής και ζήτησης τεχνολογίας, όπου το χάσμα μεταξύ τους γεφυρώνεται με την προσαρμογή της πρώτης στις ανάγκες της δεύτερης. Αυτό οδήγησε στο να προβληθεί έτσι η ανάγκη δημιουργίας ενός αποτελεσματικού συστήματος υποδομών παροχής και μεταφοράς υπηρεσιών. Αντίθετα, στο RIS, η διαδικασία της καινοτομίας προσεγγίστηκε με μεγαλύτερη πολυπλοκότητα, ενσωματώνοντας πολλά χαρακτηριστικά των θεωριών της χωρικής καινοτομίας.

Εφαρμογή των προγραμμάτων

Η εμπειρία από τις πιλοτικές δράσεις των περιφερειών στο πλαίσιο των Προγραμμάτων RTP/RIS/RITTS, Innovative Actions και άλλων περιφερειακών προγραμμάτων καινοτομίας, κατέδειξε σημαντικές διαφορές στις προτεραιότητες, στόχους και επιλογές στρατηγικών καινοτομίας μεταξύ των περιφερειών που συμμετείχαν στην εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών. Σε αυτό συνέβαλε και η ευελιξία που παρείχαν τα προγράμματα αυτά στις περιφέρειες για τον τρόπο προώθησης της καινοτομίας και τον προσανατολισμό των στόχων και επιδιώξεων σύμφωνα με τα διαφορετικά παραγωγικά τους περιβάλλοντα και τις διαφορές του θεσμικού τους πλαισίου. Στους βασικούς παράγοντες διαφοροποίησης των επιλογών των περιφερειών συγκαταλέγονται το επίπεδο και ο τύπος ανάπτυξης, το δυναμικό των περιφερειών σε υποδομές καινοτομίας, η θεσμική και διαχειριστική ικανότητα των περιφερειών και το διαθέσιμο κοινωνικό κεφάλαιο. Βλ. σχετικά με τα αποτελέσματα και τις πιλοτικές δράσεις των περιφερειών κατά την εκπόνηση των Προγραμμάτων Περιφερειακής Καινοτομίας στις εκθέσεις αξιολόγησης: ADE κ.ά. (1999), Boeckhout κ.ά. (1998), Charles κ.ά. (2000), ECOTEC (1999), European Commission (1999), Higgins κ.ά. (1999), καθώς και στις ετήσιες εκθέσεις του Διαγράμματος Τάσεων Καινοτομίας και του Πίνακα Αποτελεσμάτων Καινοτομίας στο Innovation Policy in Europe 2001 και 2002 (European Commission, 2002α και 2003).

Σε σχέση με το οικονομικό επίπεδο ανάπτυξης, στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες η εφαρμογή των προγραμμάτων καινοτομίας δημιούργησε τη βάση για τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής που απέβλεπε σε δύο βασικούς στόχους: α) να αντιμετωπιστούν οι διαρθρωτικές αδυναμίες, η περιφερειοποίηση και καθυστέρηση, και β) να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που να οδηγεί σε παραγωγικές επενδύσεις και στην ανάπτυξη τομέων-κλειδιών της οικονομίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η οργανωτική

και λειτουργική απειρία επέφερε σημαντικές δυσκολίες στη διαμόρφωση συνεργασιών, θεσμών και υποστηρικτικών μηχανισμών, και το στήσιμο μιας στρατηγικής έπρεπε να ξεκινήσει από μηδενική βάση (βλ. Kyrgiafiπi και Sefertzi, 2003, και τις εκθέσεις των RIS+ Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Κεντρικής Μακεδονίας: RIS+ Western Macedonia, 2002, RIS+ Thessaly, 2002, RIS+ Central Macedonia, 2002). Σε παραδοσιακές και σε ύφεση βιομηχανικές περιφέρειες, βασική στρατηγική ήταν η κινητοποίηση διαφόρων πηγών υποστήριξης της αναδιάρθρωσης, με έμφαση στη μείωση της ανεργίας με τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και τον προσανατολισμό της οικονομίας σε νέους τομείς και μορφές δραστηριοτήτων. Στη Βεσφαλία (νότιο Ρήνο), για παράδειγμα, διακρίνουμε τρεις διαδοχικές φάσεις διαρθρωτικών στρατηγικών, α) επανεκβιομηχάνιση, με την εφαρμογή τεχνολογικών προγραμμάτων που στόχο είχαν τον εκσυγχρονισμό παραδοσιακών κλάδων, β) νεο-εκβιομηχάνιση, με έμφαση στη δημιουργία νέων υποδομών, μηχανισμών μεταφοράς τεχνολογίας και συμβουλευτικών οργάνων, και γ) την εγκαθίδρυση νέων πρωτοβουλιών και φορέων καινοτομίας (Roberts, 2003). Για τις οικονομικά ισχυρότερες ή σε νέους τομείς δυναμικές περιφέρειες, η εφαρμογή των προγραμμάτων καινοτομίας απέβλεπε περισσότερο στη διεύρυνση των υφιστάμενων δομών και μηχανισμών (Boeckhout κ.ά., 1998, ECOTEC, 1999, Charles κ.ά., 2000, European Commission, 1999, European Commission 2002α).

Η οικονομική ευρωστία των περιφερειών συνδέεται κατά κανόνα και με μεγαλύτερη ικανότητα σε υποδομές καινοτομίας, όπως ωριμότητα των τεχνολογικών θεσμών, ερευνητική δραστηριότητα και E&A, υψηλά εκπαιδευμένο και ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό κ.λπ. Σε αυτές τις περιφέρειες, τα προγράμματα καινοτομίας λειτούργησαν ως μέσο ενίσχυσης και επαναπροσδιορισμού των υφιστάμενων υποδομών και μηχανισμών καινοτομίας ή ανάληψης νέων δράσεων καινοτομίας, ακολουθώντας μια στρατηγική κινητοποίησης όλων των διαθέσιμων πόρων και φορέων. Στις περιφέρειες, αντίθετα, με χαμηλή υποδομή σε έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη, και συνήθως οικονομικά ασθενέστερες, η ανάγκη δημιουργίας βασικών υπηρεσιών και μηχανισμών υποστήριξης της καινοτομίας προκαθόρισε και μια αντίστοιχη στρατηγική καινοτομίας, αποβλέποντας στη χρηματοδότηση τέτοιων υποδομών και από τα διαρθρωτικά ταμεία. Σε γενικές γραμμές, οι πιο ισχυρές τεχνολογικά περιφέρειες προσανατολίστηκαν στην ανάπτυξη νέων τεχνολογικών δραστηριοτήτων, ενώ οι πιο αδύναμες στην ανάπτυξη μηχανισμών μεταφοράς τεχνολογίας (ADE κ.ά., 1999, Boeckhout κ.ά., 1998, Charles κ.ά., 2000, ECOTEC 1999, European Commission 1999).

Η έκταση και η ποιότητα του συντονισμού και της ενσωμάτωσης στρα-

τηγικών καινοτομίας της φύσης και διοίκησης-αυτονομίας των τα των θεσμών-τότητες της πε-φύσεις με καθ-εφαρμογή των σε μια ήδη δια-με μεγάλη εμπ-όπου η περιφ-σχεδιασμού, τ-ήταν κατά καν-προγράμματα-ση των περιφ-φωσαν να ξεπε-πτύξουν μια π-σμού (Ιρλανδία-ξεπεράστηκε, μ-σαφώς προσδι-ριά, περιφέρει-κολο να ενσω-άκαμπτες στην σε μια ισχυρή-μάτωση νέων δ-ρία να ενεργοπ-των και να πρ-Επίσης όμως, κατά κανόνα κ-διέθεταν απαρ-μίας, όπως στη-υπο-εθνικό επ-1999, Charles κ-ision, 2002α, Re-Η ικανότητα-κυρίως την ικα-συμμετοχή των-νολικής περιφ-διαχειριστικής-ροής γνώσεων-νατότητα πρόσ-

τηγικών καινοτομίας σε μια περιφέρεια είναι, κατά κάποιο τρόπο, συνέπεια της φύσης των υφιστάμενων δομών και λειτουργιών διακυβέρνησης και διοίκησης. Αυτή περιλαμβάνει το βαθμό της πολιτικής και θεσμικής αυτονομίας των περιφερειών, την ωριμότητα και γενικότερα την ικανότητα των θεσμών και φορέων μιας περιφέρειας να εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες της περιφέρειας και να δημιουργεί νέα πλεονεκτήματα. Σε περιφέρειες με καθαρά διαρθρωμένη περιφερειακή διάσταση και σχεδιασμό, η εφαρμογή των προγραμμάτων καινοτομίας λειτούργησε συμπληρωματικά σε μια ήδη διαμορφωμένη στρατηγική, όπως στις ολλανδικές περιφέρειες με μεγάλη εμπειρία στην ανάπτυξη πολιτικών καινοτομίας. Σε περιφέρειες όπου η περιφερειακή πολιτική ανάπτυξης ήταν αποτέλεσμα κεντρικού σχεδιασμού, το πλαίσιο προετοιμασίας μιας περιφερειακής στρατηγικής ήταν κατά κανόνα μη ολοκληρωμένο ή τυχαίο. Στις περιφέρειες αυτές, τα προγράμματα καινοτομίας επέφεραν γενικότερα μια σταδιακή ενδυνάμωση των περιφερειακών ικανοτήτων, αλλά ενώ κάποιες περιφέρειες κατάφεραν να ξεπεράσουν το κεντρομορφικό σύστημα διαχείρισης και να αναπτύξουν μια περιφερειακή θεσμική ικανότητα διαχείρισης και σχεδιασμού (Ιρλανδία, Φινλανδία), σε άλλες (Ελλάδα), η κρατική επιβολή δεν ξεπεράστηκε, με αποτέλεσμα να υπάρξει δυσκολία στη διαμόρφωση μιας σαφώς προσδιορισμένης περιφερειακής στρατηγικής. Από την άλλη μεριά, περιφέρειες με προκαθορισμένες περιφερειακές δομές, ενώ ήταν εύκολο να ενσωματώσουν νέες περιφερειακές δραστηριότητες, ήταν και άκαμπτες στην ανάπτυξη νέων δομών. Αντίθετα, περιφέρειες υπαγόμενες σε μια ισχυρή κεντρική διοίκηση, ενώ αρχικά είχαν δυσκολία στην ενσωμάτωση νέων δραστηριοτήτων στη χάραξη πολιτικής, είχαν και την ευκαιρία να ενεργοποιήσουν ειδικές δομές για την εφαρμογή των προγραμμάτων και να προβούν σε σημαντικούς διαχειριστικούς ανασχηματισμούς. Επίσης όμως, περιφέρειες με υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, που διέθεταν κατά κανόνα και σημαντικές υποδομές τεχνολογίας και καινοτομίας, δεν διέθεταν απαραίτητα και μια θεσμική ικανότητα διαχείρισης της καινοτομίας, όπως στη Σουηδία, όπου η διαμόρφωση πολιτικών καινοτομίας σε υπο-εθνικό επίπεδο ήταν πρωτόγνωρη (Boeckhout κ.ά., 1998, ECOTEC, 1999, Charles κ.ά., 2000, European Commission, 1999, European Commission, 2002α, Roberts, 2003).

Η ικανότητα του κοινωνικού κεφαλαίου μιας περιφέρειας, που αφορά κυρίως την ικανότητα ανάπτυξης συνεργασιών και την κινητοποίηση και συμμετοχή των φορέων στη λήψη αποφάσεων, είναι αποτέλεσμα της συνολικής περιφερειακής υπόστασης, δηλαδή της θεσμικής, διοικητικής, διαχειριστικής και τεχνολογικής ικανότητας να δημιουργεί συστήματα ροής γνώσεων, δίκτυα επιχειρήσεων, υποστηρικτικούς μηχανισμούς, δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες κ.λπ. Η ικανότητα αυτή είναι πιο έκδη-

λη σε ορισμένες περιφέρειες που κατά κανόνα είναι ανοικτές στην ανταλλαγή πληροφοριών και έχουν διευρυμένη επικοινωνιακή πρακτική. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τα προγράμματα καινοτομίας, μέσα από ενδοπεριφερειακά και διαπεριφερειακά σχήματα συνεργασίας και τη δημιουργία δικτύων διαφόρων μορφών, συνέβαλαν στην προώθηση πιο ολοκληρωμένων στρατηγικών, με στόχο την ενδυνάμωση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών φορέων. Στις περιφέρειες με αδύναμο κοινωνικό κεφάλαιο, τα προγράμματα αυτά συνέβαλαν στο να γίνει κατανοητή η χρησιμότητα των συνεργασιών, και πολλές κατάφεραν να διαμορφώσουν μια στρατηγική προσανατολισμένη στη διαμόρφωση μηχανισμών επικοινωνίας (Ιρλανδία, Σκωτία) (Roberts, 2003).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Χαρακτηριστικά περιφερειών και στρατηγικές καινοτομίας

Πεδίο	Τύπος περιφέρειας	Στρατηγική
Οικονομία και τύπος ανάπτυξης	Δυναμικές μητροπολιτικές περιοχές Αγροτικές και λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες Δυναμικά κέντρα νέας τεχνολογίας Παλιές σε ύφεση βιομηχανικές περιφέρειες	Διεύρυνση και προώθηση νέων μηχανισμών ανάπτυξης καινοτομίας Δημιουργία υποστηρικτικών μηχανισμών ανάπτυξης Δραστηριοποίηση σε νέους τομείς τεχνολογίας Αναδιάρθρωση και προώθηση νέων μορφών ανάπτυξης
Ικανότητα υποδομών καινοτομίας	Προϋπάρχουσα υψηλή υποδομή E&A Χαμηλή υποδομή E&A	Προώθηση νέων υποδομών τεχνολογίας και μεταφοράς γνώσεων Δημιουργία βασικών υποδομών μεταφοράς τεχνολογίας
Θεσμική και διαχειριστική ικανότητα	Αυτόνομες περιφέρειες με διαμορφωμένη περιφερειακή στρατηγική Μη αυτόνομες περιφέρειες και κρατική επιβολή	Διεύρυνση και ενδυνάμωση των περιφερειακών θεσμών και της συνολικής περιφερειακής ικανότητας Δημιουργία περιφερειακών θεσμών και διαμόρφωση περιφερειακής πολιτικής
Κοινωνικό κεφάλαιο	Υψηλό επίπεδο συνεργασιών Χαμηλό επίπεδο συνεργασιών	Ολοκλήρωση συνεργασιών Δημιουργία συνεργασιών και μηχανισμών επικοινωνίας

Τα παρ
ρους πεδία
κατά την εφ
κά στον Πί

5. Συμπερ
καινοτο

Από την αξ
των περιφερ
τα διαρθρω
προγράμμα
σθετικά, συν
των καινοτο
ικανότητας
1999, Boeckl
Commission
σματα που κ
σης ήταν:

- • Προώ
σμών π
γίας (
- • συμβο
- • Ανάπτ
θεσμών
εμπειρ
- • Δημιου
ανάπτ
- • Ανάλη
άνοιγμ
- • Διαμόρ
από την
εφαρμο
- • Ανάπτ
μίας.
- • Συγκριτ
κτικών.
- • Μεγαλύ
ώθηση τ

Τα παραπάνω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιφερειών σε επιμέρους πεδία και η αντίστοιχη στρατηγική καινοτομίας που διαμορφώθηκε κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών, παρουσιάζονται σχηματικά στον Πίνακα 2.

5. Συμπεράσματα και προοπτικές για τις χωρικές πολιτικές καινοτομίας

Από την αξιολόγηση των μέχρι σήμερα αποτελεσμάτων των προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης και καινοτομίας, που υποστηρίχθηκαν από τα διαρθρωτικά ταμεία και το Πρόγραμμα Καινοτομίας, προκύπτει ότι τα προγράμματα αυτά λειτούργησαν σε γενικό πλαίσιο πολλαπλά και προσθετικά, συντελώντας όχι μόνο στο σχεδιασμό και εφαρμογή προγραμμάτων καινοτομίας, αλλά και στην προώθηση της θεσμικής και στρατηγικής ικανότητας των περιφερειών για δραστηριότητες καινοτομίας (ADE κ.ά., 1999, Boeckhout κ.ά., 1998, Charles κ.ά., 2000, ECOTEC, 1999, European Commission 1999, Higgins κ.ά., 1999). Ορισμένα βασικά θετικά αποτελέσματα που καταγράφονται στις παραπάνω εκθέσεις και μελέτες αξιολόγησης ήταν:

- • Προώθηση και αναβάθμιση υποδομών και υποστηρικτικών μηχανισμών καινοτομίας, κυρίως για τη μεταφορά γνώσεων και τεχνολογίας (όπως δίκτυα περιφερειών, αναπτυξιακές εταιρίες, εταιρίες συμβούλων, κ.λπ.).
- • Ανάπτυξη, γενικότερα, της ικανότητας εγκαθίδρυσης στρατηγικών, θεσμών και διαχείρισης καινοτομίας, μέσα από μια μαθησιακή εμπειρία που αποκτήθηκε από την εφαρμογή των προγραμμάτων.
- • Δημιουργία προϋποθέσεων για μια μακρόπνη διαδικασία στην ανάπτυξη καινοτομιών.
- • Ανάληψη πρόσθετων δράσεων, πέρα των προβλεπομένων, και άνοιγμα προοπτικών για νέες δράσεις.
- • Διαμόρφωση μιας ευρύτερης αντίληψης για την καινοτομία, πέρα από την έννοια της μεταφοράς τεχνολογίας, και η οποία δύναται να εφαρμοστεί σε όλο το φάσμα των επιχειρήσεων και όχι μόνο στις υψηλής τεχνολογίας.
- • Ανάπτυξη, διάδοση και εφαρμογή εργαλείων και μεθόδων καινοτομίας.
- • Συγκριτική αξιολόγηση των περιφερειών και διάδοση καλών πρακτικών.
- • Μεγαλύτερη εμπλοκή των φορέων σε δράσεις καινοτομίας και προώθηση της συναίνεσης.

- • Υποστήριξη των ΜΜΕ με νέες δράσεις (δημιουργία ειδικών οργανισμών χρηματοδότησης καινοτομίας σε ΜΜΕ, άμεση χρηματοδότηση των ΜΜΕ για χρήση Ε&Α υπηρεσιών, χρηματοδότηση μεταφοράς γνώσης μεταξύ επιχειρήσεων κ.λπ.).
- • Προώθηση της δημιουργίας συνεργασιών, δικτύων και συστάδων επιχειρήσεων.
- • Προώθηση ενός πλαισίου περιφερειακής πολιτικής και της κουλτούρας της καινοτομίας, και κατανόηση της αναγκαιότητας χάραξης στρατηγικής.
- • Ενσωμάτωση της καινοτομίας στην περιφερειακή πολιτική και στις δράσεις των ΠΕΠ στις υποστηριζόμενες από τα διαρθρωτικά ταμεία περιφέρειες.

→ Αν στο σύνολο τα αποτελέσματα αυτά προδιαγράφουν θετικές τάσεις, σε κάθε ξεχωριστή περιφέρεια διαφέρουν, και ενώ σε κάποιες ήταν πολύ σημαντικά, σε άλλες ήταν λιγότερο. Η προϋπάρχουσα δομή και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των περιφερειών, σε όρους θεσμικής ικανότητας, ανάπτυξης πολιτικών και διαχείρισης, απόκτησης γνώσεων και τεχνολογίας, συνεργασιών και συμμετοχών ήταν σημαντικοί παράγοντες για την περισσότερο ή λιγότερο επιτυχημένη εφαρμογή των προγραμμάτων. Επίσης όμως, ο βαθμός κινητοποίησης και εμπλοκής των φορέων σε δραστηριότητες, όπως και ο εξαρχής σαφής προσδιορισμός στρατηγικών και δράσεων, ήταν επίσης στοιχεία για την αποτελεσματική ή μη εφαρμογή των προγραμμάτων. Έτσι, ενώ όλες οι περιφέρειες κατανόησαν την ανάγκη διαμόρφωσης στρατηγικών καινοτομίας, λίγες κατάφεραν να το μεταφράσουν και σε αποτέλεσμα, δηλαδή να αναπτύξουν μια ολοκληρωμένη στρατηγική και αποτελεσματική πολιτική καινοτομίας.

Η διαπίστωση αυτών των αδυναμιών, αλλά και άλλων ευρύτερων δυσκολιών για την επίτευξη των προγραμματιζόμενων στόχων της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας, όπως η εξακολουθητική αδυναμία της πλειοψηφίας των ΜΜΕ στην ανάπτυξη και χρήση καινοτόμων διαδικασιών, οι αξεπέραστες διαρθρωτικές αδυναμίες των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών-μελών και περιφερειών να προωθήσουν καινοτόμες δράσεις, οδήγησε στην ένταση των προσπαθειών, με την εκκίνηση νέων πρωτοβουλιών, σχεδίων και επικεντρωμένων δράσεων, που διαγράφουν και τα επόμενα βήματα της περιφερειακής πολιτικής καινοτομίας. Βλ. σχετικές διακηρύξεις και σχέδια δράσης: European Commission (2002γ), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003), Commission of the European Communities (2003α), καθώς και το νέο προσανατολισμό στις προσκλήσεις υποβολής προτάσεων για τα νέα Περιφερειακά Προγράμματα των Καινοτόμων Δράσεων 2002-2006 (European Commission, 2002β), το INTEREG III και

το πρόσφατο
European Com
Βασικοί άξ

- Ενοποίηση πλαισίων. Στόση μιας, ώτικης, ώγασίες μ προσφο
- Μεγαλύ Κοινωνίωνικού βόσκει η
- Μεγαλύ τον επανθεσμικομία.
- Διεύρυνες και ο για ευρωκής, τηνριών μετ αποτελε από το ο στο πλαράς γνώ
- Κινητοπ την κατά
- Συγκριτιμουργία διαγραφ
- Υιοθέτη σχέση με διαφοροση με τις και ενσω σε οικον

Συνοψίζοντα
νεται στην Ευρ

το πρόσφατο πρόγραμμα – Περιφέρειες της Γνώσης (Commission of the European Communities, 2003β).

Βασικοί άξονες των παραπάνω σχεδίων και πρωτοβουλιών είναι:

- Ενοποίηση των πεδίων έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας στο πλαίσιο ανάπτυξης κοινών πολιτικών, παρεμβάσεων και στρατηγικών. Στόχος της συνολικής αυτής αντιμετώπισης είναι η συγκρότηση μιας πιο διαρθρωμένης και ολοκληρωμένης περιφερειακής πολιτικής, ώστε να δημιουργηθούν καλύτερες προϋποθέσεις για συνεργασίες μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων, και να συγκλίνει η προσφορά τεχνολογίας με τις ανάγκες των επιχειρήσεων.
- Μεγαλύτερη έμφαση στην Κοινωνία της Γνώσης σε σχέση με την Κοινωνία της Πληροφορίας, για την καλύτερη αξιοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου από ό,τι της τεχνολογικής διάστασης που υποβόσκει η έννοια της πληροφορίας.
- Μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της δημόσιας υποστήριξης, με τον επαναπροσδιορισμό των δημόσιων πηγών και τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου και των συνθηκών για την έρευνα και καινοτομία.
- Διεύρυνση των δια-περιφερειακών σχέσεων μέσα από συντονισμένες και συναφείς δράσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως τη δημιουργία ευρωπαϊκής πλατφόρμας για την εγκαθίδρυση κοινής στρατηγικής, την ανάπτυξη συστημάτων πρόσβασης και διάχυσης πληροφοριών μεταξύ περιφερειών, την ανάπτυξη ικανοτήτων απορρόφησης αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξάγεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από το σύνολο των περιφερειών, τη συστηματική αμοιβαία μάθηση στο πλαίσιο διαπεριφερειακών δικτύων ανταλλαγών και μεταφοράς γνώσεων.
- Κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων πηγών των περιφερειών για την κατάκτηση του 3% του ΑΕΠ για έρευνα και καινοτομία.
- Συγκριτική αξιολόγηση των περιφερειακών επιδόσεων και δημιουργία ευρωπαϊκής πατέντας καινοτομιών στη βάση νέων προδιαγραφών και δεδομένων.
- Υιοθέτηση ορισμένων γενικών αρχών περιφερειακής ανάπτυξης σε σχέση με τις πολιτικές έρευνας και καινοτομίας, και παράλληλα διαφοροποίηση του μοντέλου ανάπτυξης των περιφερειών σε σχέση με τις ιδιαίτερες ικανότητές τους στη δημιουργία, απορρόφηση και ενσωμάτωση τεχνολογικών καινοτομιών και μετατροπής τους σε οικονομικό όφελος.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η περιφερειακή πολιτική που διαμορφώνεται στην Ευρώπη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, συμπλέοντας με

- Brusco S. (1986), «Small firms and industrial districts: The experience of Italy», στο D. Keeble και E. Wever (επιμ.), *New firms and Regional Development in Europe*, London, Croom Helm.
- Charles D., Nauwelaers C., Mouton B. και Bradley D. (2000), *Assessment of the Regional Innovation and Technology Transfer Strategies and Infrastructures (RITTS) Scheme*, Final Evaluation Report, European Commission.
- Cohen W. και Levinthal D. (1990), «Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation», *Administrative Scientific Quarterly*, 35, σσ. 128-152.
- Commission of the European Communities (2001), *The regional dimension of the European research area* COM(2001) 549 final.
- Commission of the European Communities (2002), *The European research area: providing new momentum*, COM(2002) 565 final.
- Commission of the European Communities (2003α), «Investing in research: an action plan for Europe», COM(2003) 226 final.
- Commission of the European Communities (2003β), *Call for Proposals, Regions of Knowledge pilot actions – DG RTD, C 182*, Official Journal of the European Union.
- Cooke P. (1996), «The new wave of regional innovation networks: Analysis, characteristics and strategy», *Small Business Economics*, 8, σσ. 1-13.
- Cooke P. και Morgan K. (1998), *The Associational Economy: Firms, Regions and Innovation*, Oxford, Oxford University Press.
- Cooke P., Uranga G. και Etzebarria G. (1997), «Regional innovation systems: institutional and organizational dimensions», *Research Policy*, 26, σσ. 475-491.
- Crang P. και Martin R. (1989), *Mrs Thatcher's vision of the new Britain and the other sides of the Cambridge phenomenon*, Department of Geography, University of Cambridge.
- Dosi G., Freeman C., Nelson R., Silverberg G. και Soete L. (επιμ.) (1988), *Technical Change and Economic Theory*, London/New York, Frances Pinter.
- Ecotec (1999), *The ongoing evaluation of Regional Innovation Strategies*, European Commission.
- Edquist C. (επιμ.) (1997), *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations*, London/Washington, Frances Pinter.
- Edquist C. και Hommen L. (1999), «Systems of innovation: theory and policy for the demand side», *Technology in Society*, 21, σσ. 63-79.

- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000), *Καινοτομία στο Πλαίσιο της Οικονομίας της Γνώσης*, COM(2000) 567.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003), *Πολιτική για την Καινοτομία: επικαιροποίηση της προσέγγισης της Ένωσης με βάση τη στρατηγική της Λισαβόνας*, COM(2003) 112 τελικό.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1995), *Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία*, Λουξεμβούργο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- European Commission (1996), *First Action Plan for Innovation in Europe*, COM(96) 589 final.
- European Commission (1999), «Innovative Actions of Article 10 ERDF: Regional Innovation Strategies», European Commission – DGXVI.
- European Commission (2002α), «Innovation policy in Europe 2001», *Innovation Papers*, No 17.
- European Commission (2002β), «Regional Innovation Strategies under the European Regional Development Fund Innovative Actions 2000-2002», European Commission, DG Regional Policy.
- European Commission (2002γ), «Innovation tomorrow», *Innovation Papers*, No 28.
- European Commission (2003), «Innovation policy in Europe 2002», *Innovation Papers*, No 29.
- Florida R. (1995), «Toward the learning region», *Futures*, 27 (5), σσ. 527-536.
- Freeman C. (1995), «The “national system of innovation” in historical perspective», *Cambridge Journal of Economics*, 19, σσ. 5-24.
- Garofoli G. (επιμ.) (1992), *Endogenous Development and Southern Europe*, Avebury, Aldershot.
- Higgins T., Tsipouri L. και Lande R. van Der (1999), «Thematic evaluation of the impacts of Structural Funds (1994-1999) on Research, Technology Development and Innovation (RTDI) in Objective 1 and Objective 6», *DG Regional Policy*, European Commission.
- Hilpert U. (επιμ.) (1991), *Regional Innovation and Decentralization*, London, Routledge.
- Holland S. (1990), «Europe of the Regions: the scope for networks», στο *Networks: On the Socio-economics of Inter-firm Cooperation, International Workshop*, Berlin, Ιούνιος.
- Κομνηνός Ν. (1993), *Τεχνοπόλεις & στρατηγικές ανάπτυξης στην Ευρώπη*, Αθήνα, Gutenberg.

- Komminos N. ()
Digital Spa
- Kyrgiafini L. και
tion in Gre
peripheral
910.
- Lacave P. (198
Urbanism
- Landabaso M.
στο F. Boe
edge Inno
Learning F
- Lundvall B. (επιμ.)
ory of Inno
- Lundvall B. και
Industry S
- McKelvey M. ()
C. Edquist
and Organ
- Morgan K. (199
regional de
and Region
Developm
- Morgan K. (199
renewal», J
- Nelson R. (επιμ.)
lysis, New
- Nonaka I. και
York, Oxf
- Nooteboom B.
for policy»
- Porter M. (199
Free Press.
- RIS+ Central M
URENIO F
- RIS+ Thessaly
of Thessaly

- Komninos N. (2002), *Intelligent Cities: Innovation, Knowledge Systems and Digital Spaces*, London/New York, Spon Press.
- Kyrgiafini L. και Sefertzi E. (2003), «Changing regional systems of innovation in Greece: The impact of regional innovation strategy initiatives in peripheral areas of Europe», *European Planning Studies*, 11 (8), σσ. 885-910.
- Lacave P. (1988), «Le role de l'association Montpellier LR Technopole», *Urbanisme*, 228, σσ. 35-39.
- Landabaso M. (2000), «EU policy on innovation and regional development», στο F. Boekema, K. Morgan, S. Bakkers και R. Rutten (επιμ.), *Knowledge Innovation and Economic Growth: The Theory and Practice of Learning Region*, London, Edward Elgar Publishing Ltd.
- Lundvall B. (επιμ.) (1992), *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, London, Frances Pinter.
- Lundvall B. και Johnson B. (1994), «The learning economy», *Journal of Industry Studies*, 1, σσ. 23-41.
- McKelvey M. (1997), «Delineating evolutionary systems of innovation», στο C. Edquist (επιμ.), *Systems of Innovation: Technologies, Institutions, and Organizations*, σσ. 200-222, London, Frances Pinter.
- Morgan K. (1992), «Innovating by networking: new models of corporate and regional development», στο M. Dunford και G. Kafkalas (επιμ.), *Cities and Regions in the New Europe: The Global-local Interplay and Spatial Development Strategies*, σσ. 150-169, London, Belhaven Press.
- Morgan K. (1997), «The learning region: institutions, innovation and regional renewal», *Regional Studies*, 31 (5), σσ. 491-503.
- Nelson R. (επιμ.) (1993), *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*, New York, Oxford University Press.
- Nonaka I. και Takeuchi H. (1995), *The knowledge Creating Company*, New York, Oxford University Press.
- Nooteboom B. (1999), «Innovation and inter-firm linkages: new implications for policy», *Research Policy*, 28, σσ. 793-805.
- Porter M. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York, The Free Press.
- RIS+ Central Macedonia (2002), *Final Report to the European Commission*, URENIO Research Unit, Aristotle University of Thessaloniki.
- RIS+ Thessaly (2002), *Final Report to the European Commission*, University of Thessaly/General Secretariat of the Region of Thessaly.

- RIS+ Western Macedonia (2002), *Final Report to the European Commission*, General Secretariat of the Region of Western Macedonia.
- Roberts P. (2003), «Partnerships, programmes and the promotion of regional development: an evaluation of the operation of the Structural Funds regional programmes», *Progress in Planning*, 59, σσ. 1-69.
- Sayer A. (1986), «New developments in manufacturing: The Just-in-Time system», *Capital and Class*, 30, σσ. 43-72.
- Scott A. (1988), *New Industrial Spaces. Flexible Production, Organization and Regional Development in North America and Western Europe*, London, Pion.
- Scott A. και Storper M. (επιμ.) (1986), *Production, Work and Territory*, London, Unwin Hyman.
- Σεφερτζή Ε. (επιμ.) (1998), *Καινοτομία: Περιοχές, Σύστημα, Μεταφορά Τεχνολογίας και Καινοτομική Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg.
- Simmie J. και Sennett J. (1999), «Innovative clusters: theoretical explanations and why size matters», *National Institute Economic Review*, 170, σσ. 87-98.
- Storper M. (1997), *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York, Guildford Press.

Ευθύμιος Μου

ΜΕΤΑΦ
ΟΙΚ
ΤΟΥ ΠΑΡ

1. Εισαγωγή

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η ανάπτυξη βάζει θετικά σημάδια στο μέσο αύξησης των παραγωγικών δυνατοτήτων αυτού και καθιστά δυνατές τις αλλαγές των κερμάτων. Παράλληλα, επιπτώσεις που προκύπτουν και τις επωμίζονται οι τοπικές κοινωνίες. Η διατήρηση και ως φορέας μεταφοράς του σχεδιασμού της διαμόρφωσης των πολιτικών προστασιακών, ιδιαίτερα σε κατ

Η επίτευξη της ανάπτυξης των μεταφορών και των υπηρεσιών του πεδίου αποτελεί στόχο, των αλληλεξάρτητων της παραγωγής τεχνολογική και υλικά, ριβάλλοντος διαβίωσης των (επανα)χάραξαι των φορέων εθνικών προς τη διαμόρφωση των μηχανισμών